

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохраняются все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как наименование о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отключайте автоматические запросы.
Не отключайте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Slav
5065
2.40

HD WIDENER

HW RITF 9

WALL STAIN

TOURIST
EXPOSURE

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

72

ІВАН ФРАНКО.

72

ДОБРИЙ ЗАРОБОК

І ИНЬШІ ОЛОВІДАНЯ.

НАКЛАДОМ АНТОНА ХОЙНАЦКОГО.

ЛЬВІВ 1902.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.

Slav 5065.2.40

✓

74 * 1

72

ЗМІСТ.

	Стор.
Передмова	V
Добрий заробок	1
(Муляр)	13
Сам собі винен	25
Слимак	45
Історія мови січкарні	65
Домашній промисл	81
Довбанюк	99
У кузні	115

Передмова.

Сказано: письменник, що починає писати свої спомини, починає сам собі копати могилу. Щож, хоч би й так. Могила, се таке добро, що ніхто з нас його не мине. А в таким разі — —

Двацять шість літ по написаню першого оповіданечка з серії „Галицьких образків“ приступаючи до збірного їх видання я почуваю охоту сказати декілька слів про те, як, коли і з яким пляном писались вони.

Перші оповіданечка, „Лесишина челядь“ і „Два приятелі“ були написані літом 1876 р. в Лолинні для календаря „Дністрянка“, що видавало товариство „Академічеській Кружокъ“, під редакцією д. Антона Дольницького. Календарь вийшов в осени того самого року, і мої оповіданечка в ній звернули на себе увагу народовців, особливо пок. Володимира Барвінського. В загалі „Дністрянка“ була для нього несподіванкою і він постановив і собіж видати

подібний альманах, у якому мали бути заступлені старші народовецькі письменники. Так повстала „Руська хата“, видане невдатне в цілості, не вважаючи на заступлені в ньому імена Куліша, Федьковича та Данила Млаки. Познайомивши ся зо мною в ту пору В. Барвінський кілька разів зводив розмову на мої оповіданечка, просячи дати йому дещо в таким роді для „Правди“. Я дав йому зимою 1876 р. свій „Оловець“, який йому дуже подобав ся. Ми розговорили ся про різні літературні теорії й пляни. Я, бувши тоді під впливом Золя, звернув розмову на потребу — змалювати нашу суспільність у різних її верствах, та вказував zarazом на трудність такого діла. Барвінський виявив мені, що й у нього укладасть ся плян цілої серії оповідань, яким вів хотів надати спільний титул „Галицькі образки“. Він брав ся змалювати те жите, яке, мовляв, він найліпше знає, жите руської інтелігенції, а головно духовенства. При тим він не міг погодити ся з таким способом пьсаня, який проявивсь у мене, особливо в „Лесишиній челяді“.

— Ну, що воно таке! — говорив він. — Моглаб була вийти гарна іділля, як би не той нещасний натуралізм, що псує іділлічне вражінє. До якої категорії творів зачислити се?

Я відповів, що про всякі категорії мені байдуже, а пишучи оповіданечко я по просту хотів змалювати контраст між красою природи і мізерією людського життя.

— Се не в дусі нашої поезії, особливо народної, де природа звичайно сумує й веселить ся згідно зі смутком або радощами чоловіка.

Я доказував, що така ніби гармонія, се один із способів збудити настрої, але народній поезії не чужий і другий спосіб — контрасту. Барвінський не розумів поетичного твору, якого головна мета — збудити такий чи иньший настрій; він стояв за тим, що треба писати заокруглені оповідання, новелі або романи, а не ескізи. Я заявляв, що не чую в собі сили ані не маю на стільки обсервації, щоб збудувати заокруглене оповіданє і дати в ньому повний малюнок чи то цілої суспільности, чи навіть одної якої верстви. І ще на однім пункті ми не могли зійти ся з В. Барвінським: він жадав, щоб повість побуджувала таким чи иньшим способом патріотичні чутя; я стояв на тим, що поперед усього треба малювати відносини, людей, поодинокі їх учинки з поглядом на їх окруженє і на ті спеціальні особисті та громадські імпульси, що побуджують їх до такого а не иньшого діланя. Я вказував на те, що задля ріжного вихованя, традиції, окруженя й льогіка, розумованє і причиновість у поступуваню ріжних людей у ріжних суспільних верствах бувають ріжні і що малювати ті спеціальні льогіки та психольогії для мене дуже принадна річ.

— Ну, але то мало людського життя, щоб на стільки вжити ся та вдумати ся в дух ріжних людей із ріжних верстов, щоб можна було змалювати їх у повістях, — сказав Барвінський.

— Так, — відповів я, — та про те се конечно, і тільки маючи такий образ суспільности в ріжних її верствах та моментах ми будемо могли подумати про синтезу, про ширші заокруглені образи. Такі детальні студії

можуть і повинні робити різні люди; не біда, коли вони будуть фрагментарні; се навіть ліше так, бо письменник у таких ескізах може передати безпосереднє, живе вражінє дійсности, не потребуючи накручувати, докомпоновувати та фальшувати, щоб нятягти твір до рам заокругленої повісти.

Барвінський так і не згодив ся з моїм поглядом і засїв писати свої „Галицькі образки“ — з яким успіхом, не моя річ тут осуджувати. Та в мене ся розмова з ним довела до повної свідомости плян — збирати матеріяли, ескізи та оповідання для змалюваня образу нашої суспільности в різних її верствах, у різних змаганях, працях, заробітках, стражданях, поривах, ілюзіях та настроениях. Житє дало мені аж надто багато нагоди до збираня таких матеріялів. Принагідні оповідання знайомих, епітури здібані в вагоні залізниці, власні спомини та спостереження, — все те перетворювало ся звільна, протягом літ у більші або менші оповідання та ескізи. Я силкував ся кождей такий образок виносити в душі доти, доки не вжню ся у властиву йому атмосферу, не віднайду властивий йому тон і спосіб викладу. Ся праця йшла у мене дуже помалу; деякі образки мучили мене в душі по кілька літ; я по кілька разів брав ся викинути їх на папір, та чуючи, що „не вдає тон“, відкидав написане і переходив до иньшої роботи, щоб по якімсь часі знов вернути до закиненої проби. Таким робом із маленькою гуморескою „Грицева шкільна наука“ я носив ся більше як три роки, переробляв кілька разів, прозою й віршами, оповідання „Ліси і пасовиска“, „Повдинок“, „Сам собі винен“. Правда, деякі оповідання виходили

готові відразу, за одним присідом, але завжди се бувало лиш тоді, коли оповідане було перед тим зовсім готове, виношене і заокруглене в душі і мені приходилось, так сказати, переписувати лише з готового.

Роки йшли за роками, тих дрібних оповідань набиралось у мене чим раз більше. Я друкував їх по різних виданнях, у фелетонах газет, у календарях Просвіти; иньші приходилось у-перве друкувати по польськи, коли в руській пресі для мене на якийсь час не стало було місця; деякі попрпадали в негоді часу. І так пропало надруковане в другім томі віденського „Славянського альманаха“ з 1880 р. оповідане „Микитичів дуб“; альманах скопфіковано за зовсім невинну статтю Драгоманова, і з видання не лишилось мабуть ані одного примірника, так що й мойого оповідання мені так і не вдалось роздобути. В руках пок. Партицького пропало оповідане „Записки недужого“, яке тепер мені доводить ся з захованих у мене ескізів перероблювати другий раз. Інтересна була доля оповідання „Муляр“. Написане 1879 р. для того-ж віденського „Славянського Альманаха“ і не вміщене в ньому воно довгі літа лежало в рукописі. Першу половину помістив я в польським перекладі в робітницькій часописі „Ргаса“; не вспівши через якесь опізнення дати решти рукопису я був мимовільною причиною того, що пок. польський письменник Б. Спауста доробив другу половину до мойого оповідання; хто цікавий, може порівняти ту другу часть з мою. Кілька літ пізніше я подавав руський текст до редакції „Зорі“, та редактор признав оповідане не гідним друку з тої фізичної причини, що мулярі загалом ве-

ликі лінюхи, а такого факту, який оповідаю я, він не бачив ніколи. Тимчасом ціле оповідане в польськiм перекладі було вже надруковане в фелетоні варшавської „Prawdy“ і зустріло ся з похвалою деяких польських письменників; по руськи воно появилсь аж у збірнiм виданю „В поті чола“.

Ся книжка, в якій була зібрана значнійша часть моїх дрібних оповідань (усіх 20), у-перве могла вияснити той плян, що лежав у основі всіх тих оповідань — дати немов мозаїковою роботою виконаний образ нашої суспільности. Правда, я вибрав там самі „образки з життя робучого люду“, полишивши на боці оповідання про інтелігентів, або, як я тоді укладав собі по соціальним категоріям, групи „вчителів“ і „експльоаторів“. Видати збірники тих иньших оповідань тоді мені не довелось.

Від того часу минуло знов більше як десять літ. У моїй теці назбирало ся знов дещо нових ескізів та більших оповідань, тай мій первісний плян розширив ся де в чому. Нове, збірне видане моїх оповідань, яке бажалось би зробити повним, на скілько се можливе, являеть ся в иньшій формі та в иньшiм уґрупованю. Кождий томик містить оповідання більше менше однородні змістом, давнійші поміш з новійшими. Вилучено з сього видання оповідання з бориславського життя, що мають вийти накладом „Р. У. Видавничої Спілки“, а також не входять у сей плян більші повісти та драми. Сей тимчасовий плян обіймає на разі дванацять томиків, кождий в обемі 8—10 аркушів друку. Такий спосіб видання прийнято з огляду на пожадану дешевість і з бажанем, щоб ті оповідання, прості та подіктовані сучасною громадською

думкою, пішли не лише до рук нашої інтелігенції, але також під селянські стріхи і всюди будили те саме почуте, що було імпульсом до їх писання на протязі цілої чверти столітя — почуте клясової і національної свідомости. Історія тої чверти столітя доказала, що тим своїм почутем автор тоді станув на добрій дорозі і що поле, на якому він своїми ескізами клав иноді перші скиби, — не пустий ґрегіт, але розлога і плодюча нива, на якій можемо надіяти ся ще багато свіжих і величніх плодів.

Криворівня 15 серпня 1902.

Ів. Франко.

72

Того самого автора вийшли.

П о е з и ї :

З вершин і низин (3 кор.), опр.	К.	4.—
Мій Ізмараїд (опр.)	„	2·40
Зівяле листе (опр.)	„	2.—
Із днів журби (опр.)	„	2.—
Панські жарти	„	—60
Поеми (опр.)	„	1·60
Лис Микита (3-тє вид.)	„	1·40
Пригоди Дон Кіхота (2-є вид.)	„	1·40
Коваль Бассім (опр.)	„	1 60
Абу Касимові капці (2є вид.)	„	1.—

П о в і с т и :

В. потї чола (3 кор.), (розпрод.)	К.	—.—
Перехресні стежки (3 кор.) (опр.)	„	4.—
Для домашнього огнища	„	2.—
Без праці	„	—40

Полуйка (опр.)	К.	1·40
Сім казок (опр.)	"	1·40
Коли ще звірі говорили (2-е вид.)	"	—·40
Захар Беркут (2-е вид.)	"	2·—

Д р а м и :

Украдене щастє (2-е вид.)	К.	—·40
Учитель, комедия	"	—·60
Камяна душа	"	—·20
Сон князя Святослава	"	—·80
Едип царь Софокля, перекл.	"	—·60
Майстер Чирняк	"	—·40
Будка ч. 27	"	—·40

Наукові розвідки :

Іван Вишенський і єго твори	К.	2·—
Панщина і її скасованє	"	—·60
Писаня Котляревського в Галичині	"	—·15
Карпато-руське письменство XVII до XVIII в.	"	2·—
Студії на полі Карпато-руського письменства I.	"	1·—
Варлаам і Йоасаф	"	4·—
Хмельницина 1648—1649 у сучасних віршах	"	3·—
Слово о Лазаревім воскресеню	"	—·50
Апокріфічне євангеліє Псевдо-Матвія і єго сліди в укр.-руськїм письменстві	"	—·40
Забутий укр. віршописець XVII в.	"	—·40
Пяницьке чудо в Корсуні	"	—·15
Пам'ятки укр.-руської мови і літератури I. (Апокріфи старезав.)	"	4·—

Памятки II. (Апокр. евангелія)	К.	5.—
Памятки III (апокр. апостольські дія- нія)	„	5.—
Галицько-руські нар. приповідки, т. I. „	„	3.—
Свв. Климент у Корсуні (друкує ся)		
Грималівський ключ у р. 1800.	„	— 40
Житє і Слово, 6 томів	„	30.—

Дістати можна в книгарні Наукового
тов. імени Шевченка і в книгарні Ставро-
пігійського Інститута у Львові.

ДОБРИЙ ЗАРОБОК.

Я чоловік бідний. Грунту нема й крихітки, всего-на-всього одна хатина, тай то стара. А тут жінка, діточок двох, коби здорові; треба чимось жити, треба якось на сьвітї держати ся. Два хлопчики в мене — один чотирнацяти, а другий дванацяти літ — пастушать у добрих людей, тай за то мають їду й одежину яку таку. А жінка пряде, також дещо заробить. Пу, а в мене старого який заробок? От піду десь-колись до близького зрубу, паріжу березни та пишаю мітовки через тиждень, а в понеділок беремо з жінкою по звязкови на плечі, тай на торг до Дрогобича. Не великий то з того й заробок, по три, чотири крейцарі за мітлу, а панови заплати за пруте, ну, то мало що й лишить ся. Але що діяти, треба заробляти, треба як мож своїм сьвітом токаняти.

Тай що за жите наше! Бульба та борщ, часом деякі крупн, тай хлібець, який лучить

ся: житній, то житній, а ячмінний або вівсяний, то й за то Богу дякувати. Ще як літо, то шів біди біда. Чоловік дещо заробить у багатшого: тут роїв у пасіці припильнуєш, там у саду ночуєш, коло сїна та сноїв поробиш, а ні, то з саком підеш у потік, рибу деяку спіймаєш, або досьвіта губ деяких із ліса наднесеш, — ну, а в зимі всього того не стає. Що від людей за роботу дістанемо, тим і заносимо ся, а нераз то й голодом дебелиємо. От як то бідні халуцники!

Ну, видите, а ще знайшов ся добрий чоловік, що позавидїв і нашым достаткам! Дїстодї-то: за багато, дїду, у тебе добра, розтовстївш занадто, розгуляєш ся! Так от тобі на! Тай всинав такого, що Господи, твоя воля!

Слухайте як то було.

Іду я собі раз містом, мітли звязані до купи несу на дручку на плечох, іду тай роззираю ся довкола. чи не киває хто на мене, або чи не кличе де Жидівка: „Чоловіче, чоловіче, а по чому мітли?“ — А тут народу довкола, звичайне, торгова днина. Зиркаю я довкола, виджу, іде позад мене якийсь панок, горбатий, головатий як сова, а очи у нього сірі та недобрі, як у жаби. Іде та все на мене поглипує. Я став, гадаю, може чого хоче, а він нічого, став і собі тай дивить ся в другий бік, ніби то йому про мене й зовсім байдуже. Іду я далі, він знов за мною. Мені якось зробило

ся недобре. — Пек тобі бідо! — гадаю собі, що то таке? — Аж тут Жидівка з боку кричить:

— Чоловіче, чоловіче, по чому мітли?

— По пять, — кажу.

— Ни, як по пять? Нате вам три.

— Давай чотири!

— Ні, три.

— Ні, чотири.

Сторгували ми за півчверта крейцара. Я свою вязанку з плечий, розв'язую собі спокійно, даю Жидівці мітлу, — аж тут і горбатий панок за мною.

— По чому мітовки продасте? — питає мене.

— По пять крейцарів, паночку, — кажу. — Купіть, мітли добрі.

Він узяв одну, потрібував...

— Так, так, — каже, — нема що й казати, добрі. А ви відки?

— З Манастирця.

— Так, так, з Манастирця. А ви часто мітовки продасте?

— Ні, не часто. От так раз на тиждень, у понеділок.

— Ага, ага, що понеділка! А багато так у один понеділок продасте?

— А, як ся трафить, паночку, часом я й жінка попродамо всі, що внесемо, а часом і не попродамо.

— Гм, то ви й з жінкою! Обов, значить, по отакому звязкови виносите?

— Та так, прошу пана. Часом по такому, часом і по більшому.

— Ага, ага! А багато так за тиждень мітовок можете зробити?

— Та то, прошу пана, як до потреби. Літом продав ся їх менше, то менше й роблю. А в осени та в зимі, то більше того товару йде.

— Тақ, так, розуміє ся! Бо то, видите, я ліверант до цісарських магазинів, то мені би треба таких мітовок багато, так зо сто. Могли би ви на другий тиждень зробити мені сто мітел?

Я поміркував троха тай кажу: — Чому ні, зроблю. А де пану донести?

— От тут, — каже пан, тай показав на один дім. — Але памятайте, принесіть. Я вам зараз і заплачу. А по чому, кажете, одна?

— Та вже як пан стілько беруть на гурт, то я спущу танше, по чотири.

— Ні, ні, ні, не треба, не спускайте! Я заплачу й по пять!

— Бог най панови дасть здоровечко!

— Ну, ну, будьте здорові! А памятайте, від нині за тиждень приходіть!

Тай з тим словом панок поштилгукав собі вудись, а я лишив ся. — От то, гадаю собі, — якийсь лещський пан, навіть не каже спускати з ціни, а на таку суму мітлів замо-

вляє! Таже то ціла п'ятка буде, Господи! А я, прости Господи гріха, вже й зачав бун але помишліне на нього мати, як він отак за мною стежкував. Ну, дай йому Господи вік довгий! Прецінь хоть раз мені добрий заробок трафив ся!

Швидко я кинув ся за своєю старою. Попродали ми свій товар, чи й не попродали, купили соли, сірників, чого там іще нам було треба, тай до дому. Кажу я старій, що от так і так, заробок добрий лучив ся, буде за що й податок заплатити, ще й для неї на зиму підшитв буде. Вона й собіж зраділа.

— Треба буде — каже — взяти ся обоім, а то ти сам за тиждень не зробиш усеї роботи. То я вже своє все відложу!

Добре. Отак гуторячи поспішали ми трохи що не підбігцем до дому, щоби, бачите, часу не тратити.

Зараз того-ж дня прихопили ся обоє, як до горячого борщу. Прутя наносили цілу стиргу, — фабрика в хаті! Я гилі обламую, вона листв обчімхув, аж їй шкіра з долонїв повлазила, а я відтак грубші кінці ножиком чехолю, складаю, вяжу, держакн стружу — кипить робота. Прийшло ся до неділі, ціла сотка мітел готова і в звязки по пять-двацять повязана. Так уже й приладжено, що кожде з нас бере по два такі звязки на перебесаги; через плече ушовка, один звязок на груди, а другий на

плечі звисає. В понеділок беремо ми добрі дручки в руки, звязки на себе — чеши до міста! Спека така, що крий Мати божа! З нас дюрком поти ллють ся, в горлі пересохло, ну, але що робити! Коли заробок, то заробок.

Приходимо до міста, всі Жиди на нас очи повивалювали. Що то, не бачили ще, щоби хто коли такі великі звязки нїє.

— Слухайте, чоловіче, — посмішковують ся з нас, — а ви де коні продали, що самі фіру прутя двигаете?

— Чоловіче, чоловіче, — кричать другі, — а в кого то ви березовий лісок купили? Чи ви на продаж лісок березини з бабою до міста принесли? Що хочете за лісок березини?

А ми нічого. Ледви дихаємо, а йдемо, аж очи з голови лізуть. Дав Бог, якось ми долізли аж до того дому, де пан казав чекати. Прийшли перед ганок тай телевх оберемками на землю, а самі мов неживі попадали на ті оберемки тай відсапуємо так, що аж язики повишували. Нема, нема, аж тут вікно скрип, наш панище визирає.

— Ага, — каже, — то ви, чоловічку?

— Так, прошу пана, то я з мітлами.

— Добре, добре, я зараз до вас вийду.

Запер вікно. Ми чекаємо. По добрій хвили вийшов.

— Ну, щож ви, принесли мітовки?

— Так, прошу пана, сто, як пан казали.

— Ага, ага, то добре. Але знаєте що, я їх тепер не потребую, возьміть собі, най у вас іще будуть до якогось часу, або й можете їх попродали... А мені як буде треба, то я вам перекажу. А тепер нате вам отсей квіток, покажете війтови, то він уже вам скаже, що маєте робити.

— Ба, а то як, — кажу я. — То пан замовили, а тепер не беруть?

— Ні, не беру, — каже він лагідненько, — бо мені тепер не треба. Але ви не бійте ся, я за вас не забуду. Ось вам той квіток, нате!

— На що мені вашого квітка? Що я з ним ізроблю?

— Возьміть, возьміть, — каже він. — А в тім, як не хочете, то як схочете. А тепер ідіть собі з Богом!

Я вже, правду кажучи, хотів поставити ся до нього з язиком, але він обернув ся тай шусть назад до хати. Ми зістали ся мов водою зілляті. А далі, що діяти, забрали мітли тай пішли на торг, аби хоть що-то розпродати.

Аж ось так десь за тиждень кличе мене війт. — Що за біда? — гадаю собі. Прихожу, а війт сьміє ся тай каже:

— Ну, діду Паньку (мене всі звать дідом, хоть я не такий то ще й старий), маєш благовісника.

— Якого благовісника? — кажу тай дивую ся.

— А от якого, ади! — тай виняв папір, той самий, що мені той пан оногди давав, розвернув його тай став читати щось таке, що я ані капіночки не зрозумів крім свого власного імя.

— Ба та що тут таке сказано? — питаю.

— Сказано, дїду, що ти великий богач, по сто мітлів що тиждня продавш, гроші лопатою загрїбавш, тай велено поставити тобі отсю пявку.

— Яку пявку? — питаю я вухам своїм не вірячи.

— Аркушок, небоже.

— Аркушок? Ба, та який аркушок? Для кого?

— Ей, дїду! Не чини ся глухим, коли тобі не позаступало! Аджеж не для мене, а для тебе! Машн платити по при домовий ще й заробкового податку пятнацять ринських річно.

— Пятнацять ринських річно? Господи! Ба, та за що?

— За мітли! Чуеш, що пан комісар податковий подав тебе на аркушок і каже, що ти по сто мітлів на тиждень продаеш.

Я став, як той, кажуть, сьвятий Семен Стопник, що пятьдесят лїт на однім місці стовпом стояв. Так як би я чемериці наїв ся.

— Пане вуйці, — кажу згодї, — я не буду платити.

— Мусиш!

— Ні, таки не буду. Що мені зробіте? Що голий за пазуху сховає? Адже знаєте, що на мітлах я й у цілім році ледви п'ятнадцять ринських зароблю.

— Що я маю знати? Пан комісар му- сить лїпше се знати! — каже війт. — Моя річ стягнути податок, а не хочеш дати, то я зде- кутника вишлю.

— Овва, шлїть хоть зараз! У мене зде- кутник здохне, ваки що знайде.

— Ну, то продамо хату й грядки, а вас на чотири вітри, Цїсарське не сьміє пропасти! Я зойкнув, мов підрізаний.

— А видиш, — каже війт. — Ну що, бу- деш платити?

— Буду, — кажу, а сам собі своє гадаю.

Минули три роки. Я не платив ані крєй- царя. Як приходила здекуція, то ми з бабою ховали ся у лози, мов від Татар, а хату за- микали. Тоті здекутники прийдуть, покалатають. поклинуть, тай потечуть ся далі. Два рази хо- тіли добувати ся силоміць до хати, та оба рази добрі люди відпросили, Але на четвертий рік урвало ся. Ні просьби, ні плачі не помогли. Рештанці на мні назбирало ся щось на шість- десять ринських. Наказали з міста зараз ізло- жити гроші, а як ні, то хату пустити на ліци- тацию. Я вже й не тікав нікуди, виджу, що нічого се не pomoже. Ну, тай що? Назначили ліцитацію, отаксували все мое добро на кру-

глих шістьдесять ринських. Приходить той день, тарабанять, кличуть купців... „Хто да венци?“ — еге, коли бо ніхто й стілько не дав. Десять... дванацять... ледво на п'ятнацять ринських витягли, та й за те й продали. А я в сьміх, тай кажу до вїйта :

— А видите, таки я вас іздурив! Хиба я вам не казав, що голого не обідреш?

А вїйт до мене :

— Нехай тебе, дїду, мара бере, на який ти спосіб узяв ся!

Нашу хату закупив Жид Йойна на хлїв для телят, а ми з бабою, як видите, пішли в комірство. Знов по старому живмо, доки Бог віку подовжить. Вона пряде, хлопці людську худобу пасуть, а я мітли роблю. Тай якось своїм сьвітом торочимо, хоч і без аркушка.

Львів, у лютім 1881 р.

МУЛЯРЬ.

Ах, той стук, те калатанє, ті крики на вулиці як раз проти мого вікна прогоняють усяку думку з моєї голови, не дають мені й на хвилю спокою, відривають від праці! І нікуди мені подіти ся, нікуди сховати ся від того невгамовного стуку. Від рана до вечера він не перєстає, а коли ляжу спати, змучений денною спекою, то чую його виразно навіть у сні. І вже цілі два місяці так, подумайте собі! Від коли напроти моїх вікон почали мурувати оту нещасну каменицю, від тоді я не написав ані одної стрічки, і стук та калатанє не вгавали в моїх вухах.

Не можучи сам нічого робити сїдаю день-денно у вікні й дивлю ся на роботу инших. Вид руху, бігання, праці кількадесятьох людей, що вертять ся і вишпорять у тім тіснім місці мов мурашки в купині, прогонює перше роздразненє. Я успокоюєсь дивлячись, як помалу-малу під руками тої маси робучого люду ро-

сте велика каменця, як здвигають ся в гору її мури, як шипить та курить ся вапно, що його гасять у великих дощаних скринях та спускають відтак у ями, як мулярі тешуть цегли, допасовуючи їх до належного місця, як жінки й дівчата носять цемент у цебриках, у яких крізь вуха просилено дрючок, як помічники, зігнені в дугу, на деревляних носилках, ярмом накладених на плечі по оба боки шиї, двигають цегли горі руштованем. Уся важка, щоденна робота тих людей проносить ся передомною мов хмара, і чуючи їх крики, жарти та розговори, я й сам про себе забуваю, немовтоту в якімось безбережнім непрозорім тумані, і швидко, невловимо пливе година за годиною, день за днем.

Лиш ті підмайстри зі своїм криком, зі своєю лайкою, погрозами, наругами та самоволею над робітниками виривають мене з того непрозорого туману, нагадують живу, погану дійсність. Їх лиш два, а прецінь усюди їх повно; всі робітники мовкнуть і хилять ся; де котрий із них проходить. Нічим їм не догодити, ніщо їм не в лад, на все у них готова наруга, готове гнівне, згірдне слово. А нехай-но котрий робітник посміє відізвати ся, боронити ся або вшімнути ся за товаришем, — зараз лице пана підмайстра наливає ся кровю, з уст прискає піна, і має ся-ж тоді від нього винуватець! І то ще добре, коли йому дозволять терпіти, коли

не наженуть у сій хвилі від роботи! Адже вони тут повні пани, їх власть над робітниками необмежена, а нагнавши одного вопи зараз же надіблють чотирьох, що ще й напрошуватись будуть на місце прогнаного. О, нинішнє літо для підмайстрів жниво! Вибирай лишень і з платні уривай кілька хочеш, нічого не скажуть робітники, — а як котрий схоче пожалувати ся будівничому — геть його, нехай гине з голоду, коли не хотів бути покірним!

Одного дня, коли я, як звичайно, сидячи в вікні поглядав на роботу, вчинив ся нараз крик на самій фронтівій стіні. Причини крику я не бачив, — чув тільки, як підмайстер кинув ся до одного робітника, понурого, високого муляря середніх літ, і почав ганьбити його остатніми словами. А той нічого, похилив ся і дальше робить свою роботу. Але підмайстра сеся уперта, понура мовчанка розлютила ще більше.

— Ти злодію, ти драбе, кримінальнику, зараз мені забирай ся відси! — кричав запинений підмайстер, чим раз ближше надсакуючи до робітника.

Я бачив, як понуре, нахилене над цеглою лице муляря чим раз більше червоніло, мов жаром наливалось. Він затис зуби і мовчав.

— Чи маю сто разів до тебе говорити, ти шибенику, голодранче, розбійнику один, га?

Марш відси, зараз забирай ся, бо скинути кажу!

Робітник очевидячки боров ся сам із собою; його лице аж посиніло. В кінці не випростовуючись підвів трохи голову, і звільна, з невимовною погордою в кождім звуці процідив:

— Хлоп хлопом! Мудь мудьом! Не дай Боже з хлопа пана!

Підмайстер на хвилю немов застив на місці при тих словах. Очевидно примівка мулярева вразила його в саме болуче місце: він був з хлопського роду, і тепер, ставши „паном підмайстром“, дуже стидав ся свого походження. Тож по хвилевім остовпіню він вибухнув повною силою пари.

— Так? Так ти до мене? Чекай же, я тобі покажу! Я тебе навчу! Марш!

Робітник не рушав ся з місця і робив своє.

— Забирай ся, опришку! Махай до сто бісів, бо велю поліцая закликати!

Робітник уперто ценькав молотком о цеглу. Тоді підмайстер прискочив до нього, вирвав йому молоток із руки і шпурнув на вулицю. Розлючений мулярь заскреготав зубами і випростував ся.

— Хаме! — крикнув він, — якого ти біса мене вчепив ся? Чого ти від мене хочеш?

— А! так ти грозиш? — ревнув підмайстер. — Гвалту! Гвалту! Розбійник!

На той крик прибіг другий підмайстер і оба сполученими силами кинулись на муляря. Той не опирав ся. Кулаки посипались на його плечі; супроводжений стусанами, німий з лютої розпуки він зійшов із руштованя і взяв на плечі свій мішок з начиням.

Інші робітники, що бачили цілу ту справу, мовчки працювали похилені над цеглою і закусуючи зуби. Ніхто з них не писнув ані слова.

— Масти хлопа лобом, а він смердить гноєм! — крикнув на відхіднім мулярь уже з вулиці. На лиці його ще раз показала ся снудувана насмішка, але в очах рівночасно проти сонця заблищали сльози.

— Лиш ти не йди на зломану голіву, ти опришку, Довбушуку поганий! — крикнув підмайстер з муру і погрозив відходячому кулаком.

Другого дня я встав рано і виглянув крізь вікно. На вулиці ще було тихо. Робітники інощо сходили ся „на фабрику“. Я дуже зачудував ся, побачивши між ними прогнаного вчора муляря. Зацікавлений я почав дивити ся, що з того буде, як прийде підмайстер. Інші робітники мало бесідували з собою, а до відігнаного й зовсім ніхто не підходив, він стояв з прибока коло паркану. Аж ось і підмайстер

надійшов, фукаючи чогось, як ковальський міх. Він швидко озирнув робітників; його гнівний погляд зупинився на прогнанім учора мулярі.

— А ти, опришку, знов тут? А ти чого тут? Хто тебе потребує?

— Пане підмайстер, — озивався робітник, підступаючи два кроки (серед загальної тиші чутно, як тремтить його насилу здавлюваний голос), — пане підмайстер, майте обачіне! Що я вам зробив? За що ви мене хліба збавляєте? Адже знаєте, що тепер роботи ніде не знайду, а дома...

— Марш ти мені, кримінальська мордо! — ревнув підмайстер, котрому нині не в лад була покірлива стать, так як учора уперта, понура мовчанка.

Муляр звів голову, взяв під паху свій мішок з начинем і пішов.

Цілий тиждень потім що рана я бачив ту саму сцену на вулиці. Відігнаний муляр очевидно не міг ніде знайти роботи і що рана приходив просити підмайстра, щоб прийняв його. Але підмайстер був твердий як камінь. Ніякі просьби ані заклинання не порушували його, і чим більше муляр гнувся та хилився перед ним, чим глибше западали в голову його потускнілі очи, тим гордїйше бадьорився перед ним підмайстер, тим прикрїйшими та згїрднїйшими словами ганьбив бідолашного робітника. А той неборака по кождім відказі тільки

стискав зуби, брав мовчки під паху свій мішок і втікав не оглядаючись, немов бояв ся якоїсь страшної покуси, що так і перла його до поганого діла.

Було то вечером у суботу. Напрасний дощ захопив мене серед вулиці і я змушений був схоронити ся до поблизького шиночка. В шинку не було нікого; брудна, вохка світлиця була слабо освічена одною лампою, що сумовито гойдала ся на стелі, а за шинквасом дрімала стара, товста Жидівка. Отлянувши ся по кутах, я — диво дивне! — за одним столом побачив знайомого муляря поруч із своїм завзятим ворогом підмайстром. Перед кожним стояла склянка пива до половини надпита.

— Ну, дай нам Боже, куме! — сказав мулярь, стукаючи своєю склянкою о підмайстрову склянку.

— Дай Боже й вам! — відповів той тоном де-де лагіднішим, ніж на вулиці коло роботи.

Мене зацікавило се дивне товариство. Я казав собі дати склянку пива і сів далеко в другім кінці світлиці в куті за столом.

— Та що, куме, — говорив мулярь, видимо змагаючись на силу і на свобідний тон, — не добре то, що ти так на мене завзяв ся, бігме не добре! За таке, куме, Бог гніває ся!

Говорячи се, він закалатав склянкою о стіл і замовив іще дві склянки пива.

— Та-ж ти, куме знаєш, що у мене дома, яка нужда! Не треба тобі й говорити. Жінка слаба, заробити не може, а тут я вже, з ласки твоєї, цілий тиждень ані о!... Та ще коби то я сам, то вже би чоловік якось терпів. А то, видиш, слаба жінка, тай ті бідні хробаки, вже ледво лазять, хліба пишцать... Серце крає ся, куме, — бігме, що крає ся! Адже я їм якийсь отець!

Підмайстер слухав тої бесіди понуривши голову і хитаючи нею, немов дрімав. А коли Жидівка принесла пиво, він перший узяв склянку, калатнув о муляреву і сказав.

— На здоров'я твоєї жінки!

— Дай Боже, аби й ти не хорував! — відмовив муляр і надпив троха свою склянку. Видно було з його лиця, як неохітно його уста тикали ся напитку. Ах, може на нього пішов останній гріш із визиченого перед чотирма днями гульдена, що мав прокормити цілу його нещасну родину аж до ліпших днів, бо другого Бог-знає чи де вдасть ся визичити! А тепер він за останній гріш узяв ся гостити свого ворога, аби хоч так задобрити його!

— І ще-ж ти, куме коханий, зваж так на сумліне, що я тобі такого зробив? Що в злости сказав тобі нечемне слово?... А тиж мені вілько наговорив! Бігме, куме, не добре так кривдити бідного чоловіка!

Кум випивши пиво знов схилив голову і хитав нею, немов дрімав.

— Та вже — заговорив несміло мулярь — будь ласкав, у понеділок... тев... Сам видиш, куди бідному чоловікови діти ся? Хиба таки на пни гинути з жінкою й дітьми?

— Та що, скажеш дати ще склянку того шуму? — перервав його бесіду підмайстер.

— А, і овшім, і овшім! Гей, ще склянку пива!

Жидівка принесла пиво, підмайстер випив його і обтер уста.

— Ну, та як же буде? — спитав трівожно мулярь, стараючи ся взяти підмайстра за руку і дивлячись йому в лице.

— А як буде? — відповів той холодно, встаючи і збираючи ся до відходу. — Дякую тобі за пиво, а до роботи в понеділок не маєш чого приходити, я вже приняв другого. А впрочім (сі слова сказав уже коло самих шинкових дверей) я таких опришків, таких шибеників як ти не потребую!

І підмайстер одним скоком вибіг на вулицю і затріснув за собою шинкові двері.

Нещасливий мулярь став мов громом прибитий на ті слова.

Довгу хвилю стояв нерухомо, не знаючи запевно, що й думати. Далі прокинув ся. Якась дика думка блисла в його голові. Він одною рукою пірвав стіл, за котрим сидів, і як стій

відломав від нього одну ногу, а відтак замахнув відломаною ногою по шинквасі. Брязк, дренькіт, хруст, крик Жидівки, гамір надбігаючих людей, крик поліціанта, все в одній хвилі зілляло ся в дику, оглушаючу гармонію. За хвилю нещасний мулярь опинив ся серед ревучої та пискливої купи Жидів, що з великим рейвахом віддали „скаженого та бісноватого розбійника“ в руки поліціанта. Грізний еторож публичного безпеченства вхопив його за плечі і пхнув на перед себе. Побіч поліціанта поволокла ся ледво жива з переляку шинкарка, лишивши замісь себе другу якусь Жидівку в шинку, а довкола них голосячи та верещачи, ціла купа Жидиків і всякої вуличної голоти повалила до поліції.

1878.

ЗАМ ЛОБИ ВУЖЕК.

I.

„Виставлений на публичну продаж ґрунт під номером конскрипційним 29, власність Миколи Прача, вартости шацункової 150 ринських, ураз зі всіми господарськими забудованнями, зложеними зі стайні на одну корову і хліва на одну свиню, для заспокоєня вірительності Мортка Шіндера в сумі 40 ринських і коштів екекуційних. Ціна виволана 150 ринських. Хто да ванци?“

Отсе все викрикуючи захриплим горівчаним голосом вичитував із подовгастого синявого піваркуша паперу возний судовий, що разом сповнював службу запряглого ліцитагора. А прокрячавши прогрімав кілька разів молотком о дошку поставлену на колоді, що заступала місце урядового стола.

Хата і господарські будунки, про які мов на сьміх говорилось у ліцитаційнім едикті, то

була одна нужденна халабуда, все під одною стріхою, на якій було більше зеленого моху, лободи та кропиви, ніж соломи, збудована з перегнилих драниць у вербових стовпах.

— Хто да венци? — повторив своїм русько-польським, ніби то урядовим жаргоном возний. — Сума виволаня 150 ринських!

Довкола стояло кілька селян у нужденних сіраках і солом'яних капелюхах, а також два-три пейсаті, брудні Жиди. Вони гуторили поміж собою, обзирали ся по подвірю, де відбувалась ота подія, але на оклик возного ніхто не відповідав.

А на боці, коло розваленого плота сидів на колоді сам Микола Прач, високий, може трицятипятилітній чоловік, худий як скипа, з лицем зіссаним нуждою й недугою. На колінах у нього сидів хлопчик п'ятиліток, тулячись до вітця і з ляком позираючи на чужих людей перед хатою. А побіч нього стояла його жінка з меншою дитиною на руках, і запаскою обтирала сльози.

— Хто да венци? — кликав возний, обзираючись. На те приступив до нього Жид — сам таки Мортко Шіндер, і лівою рукою діткнувши ся ярмурки на своїй голові сказав:

— Ни, по що, прошу пана, давати венци? Я дам сорок.

— Мортко Шіндер дає сорок; хто да венци? За першим разом! — кликав возний.

Ніхто не обзивав ся.

— За другим разом!...

Усі мовчали, чути було тільки, як глухо хлипала Прачиха.

— За третім разом!

Голосні удари молотка о дошку були відповідю на той оклик. Мортко Шіндер за свої 4⁰) ринських став властителем ґрунту й газдівства отаксованого на 150 золотих ринських, а вартного що найменше 20⁰) зол. ринських.

— Ну, ти дурний хлоп, — обернув ся він до Миколи. — Не казав я тобі, загоди ся зі мною, віддай мені половину твого ґрунту? А тепер видиш, я маю цілий!

— Бог тебе покарає за нашу кривду, ти п'явко людська! — крикнула заходячи ся від сліз Прачиха.

— За що мене має Бог карати? Що я не по правді робив? Тебе саму най Бог карає, ти паскуднице, ти! Зараз мені забирай ся з мого обійстя!

Прачиха живо обтерла сльози і хотіла ще щось сказати Морткови, але Прач махнув на неї рукою і сказав зломаним, глухим голосом:

— Дай йому спокій! Що вже тепер говорити? Нічого не врадимо! Бог нас покарав, бо така його воля... Нехай і так буде! Ходім!

Він устав, узяв за руку хлопчика і пішов, а за ним розливаючи ся слізами пішла й його жінка з малою дитиною на руках.

— Оттак, куме, вже знов одного газди не стало в громаді, -- гуторили між собою селяне на оборі.

— Га, видно якийсь допуст божий на мир християньский!

— Ей, говоріть, „допуст божий“! — сказав один троха поряднійше вбраний від інших. — От нарид сам собі винен, тай годі!

— Ей куме, куме, — відповів перший, — не говоріть так. Добре то, що вас Бог поблагословив, біди не знасте. А бідний, то нехай і найпоряднійшый буде, то таки двох у одну сорочку нараз не вбере.

— Те-те-те, — відказав богатший, — та кож пуста балаканина. Робити треба більше, рук прикладати!

— Ой, чиж то, куме, бідний не робить, аж йому нераз очи з голови лізуть... Але що то все pomoже? От тепер ми тут стоїмо, а хиба ми знаємо, чи й на нас котрого завтра не спаде те саме, що нині спало на Миколу?

— Таке, таке, — відповів богатший. — Не бійте ся, доброму, порядному ніколи таке не стане ся, а все якомусь ледащо, як ось сему Миколі! Говоріть що хочете, а я все своєї буду, що він сам собі винен!...

II.

Сьвіт широкий, а де в нім подіти ся бідному, беззахистному?

Микола Прач ішов долі селом мов сно-
вида, а жінка йшла за ним ридаючи та заво-
дячи, мов за вмерлим. Був парний літній день.
Люди робили в полю, і по селі нікого не було
видно. Далі жінка підбігла і порівняла ся з чо-
ловіком.

— Миколо, куди ти йдеш?

— До Сьвічі, — відповів той понуро.

— Боже мій, що ти кажеш?

— Ну, а кудиж тепер іти? Іншого ви-
ходу нема...

— Най нас Бог боронить від того, Ми-
коло. Не говори так! Ади, ось тут живе моя
тітка, ходімо до неї, будемо літом робити, а зиму
якось перекалатаємо.

— А відтак?

— Відтак... відтак знов будемо робити, і чей яось прожимо між добрими людьми.

— Добрими?... Ну, ну, варто між ними жити! Ні вже, нічого з того не буде.

І Микола пустив ся йти далі. Жінка задержала його за руку.

— Бій ся Бога, чоловіче, що ти хочеш робити? Адже се гріх великий! А мене-ж на кого лишиш? А діти?...

— А живши, що я тобі й дітям поможу? Дурна, пусти мене!

Але вона не пускала, і конче тягла його через місток на тетинє подвірє.

— Знаєш що, — сказав нарешті Микола, — коли хочеш, то йди до тїтки...

— А ти?

— Я не піду.

— Чому?

— Я не можу ані одної хвилі жити в тїм проклятїм селї! Коли силою задержиш мене, то повішу ся. Тож лїпше пусти.

— Але куди-ж ти підеш?

— Піду на заробок, на Людвіківку до тартаку.

— До тартаку? Господи небесний, таже ти слабый, як комар! Що ти там зможеш робити?

— Не бій ся, щось уже знайду. А там те-пер треба робітників, то приймуть.

— А коли-ж вернеш?

— Як зароблю стільки, аби викупити своє добро від того проклятого Жида. Борше ні.

Вона витріщила на нього здивовані очі і трівожно гляділа йому в лице.

— Миколо, що ти кажеш?...

— Що чувш.

— Але-ж то...

Не могла докінчити, в горлі щось давило її, мов камінь.

— Коли буде, то буде, але мусить бути. Або зароблю або згину, — що мені по такому життю!

Він поцілував жінку й дітей і повільним, нетвердим ходом пішов далі гостинцем. Вона плачучи гляділа за ним з містка, поки не щез на скрутї за горбочком.

III.

Рік минув від того дня. Знов літо. З погідного неба сонце сипле горячим промінєм на високі лисі гори, на зелені мочарки над рікою, на фабричні забудованя Людвіковецького парового тартака. Сьвіча бурлить і розбиває ся о круглясте камінь; на необрубаних горах мліють смерекові ліси, повиті прозорою сисявою млою. Серед кітловини стримить сама фабрика, зі всіх боків обсаджена високими стопами грубих ботюків¹⁾, мов величезним сірим муrom. З червоного комина бухає дим і розлягає ся проразливий свист; у нутрі фабрики чути скажений клетіт, писк, скрип і ляск парової машини, перемішаний з оглушливим шумом води і криком робітників. А в віддали на вершках гір лунає тут і там цюканє топорів та хреськіт зрубуваних величезних смerek.

¹⁾ Деревляних колод.

— Гура! — кричать рубачі при кождім упадку такого лісового велетня, а відтак починає ся цюканє, велетня обрубують з галузя і по утертій колії спускають долі горою на ріку, яка донесе його просто до машини. День по за день зі всіх верхів навкруги лунає те цюканє і той крик, день по за день сотки лісових велетнів з хрускотом зсувають ся по голих, шутрових урвищах гір у долину, аби там на воді ждати, аж прийде їх черга лягати під невмолимі залізні зуби парових пил. І день у день 14 зложених пил (гатрів) гризуть кости лісових велетнів, мов 14 великих, невтомних черв'яків.

Між рубачами працює й Микола ось уже від року. Він став іще нужденніший і сухіший, але сьогодні рубає з якимось зав'язем, немов та смерека — його смертельний ворог.

— Чей нині остатній раз, Господи, чей остатній раз! — думає він собі, високо замабуючи сокирою.

Він нині щасливий. В його ремени завиті в шматині лежать у безпечнім сховку 50 ринських, зароблені за рік. 40, рахує Микола, буде Жидови, а 10 на початок господарства. Нині вечером кінчить ся його робота, а завтра він піде домів.

І справді другого дня ще не сьвіт, не зоря, а Микола Прач опирає уже далеко від Людвіківки. Він ішов швидко, аж задихав ся.

Думка його літала в будущині, не хочачи ані раз глянути по за себе, де нічого не стрітила-б, як тільки недоліг та недостаток.

— Насамперед піду до Жида, — думав собі бідний чоловік, — викуплю поле й хату, а тоді вже до жінки... „Ходи, скажу, час прийшов обстати знов на своїм!“

Ота думка додавала сили його слабим ногам. Сонце стояло над заходом, коли дійшов до свого села. Серце забило ся в його груди, коли побачив здалека свою на пів розвалених хату і широку коршму край села. Добуваючи остатніх сил він, поспішав до неї.

— Добрий вечір, Мортку! — кривнув він уходячи до коршми.

— Добре здоровля! А, то ви, Миколо? — сказав Мортку. — Деж то ви бували, що вас так довго не було видно?

— Був на роботі, — сказав Микола. — Слухай Мортку, я тобі маю щось сказати,

— Ну, що таке?

Микола видобув з чореса шматину, розв'язав її і положив перед Жидом чотири десятки,

— На, видиш! Віддай мені ґрунт і хату.

— Що, що, що? — скрикнув Жид і відступив ся. — Ти хочеш за сорок ривських купити ґрунт і хату? Ха, ха, ха!

— Не купити, ало своє відобрати!

— Відобрати? Ов, а то як відобрати?

— Я тобі віддаю, що тобі винен, а ти мені віддай ґрунт і хату.

— Овва! Ти, бачу, Миколо, десь набрався великого розуму. У нас так не йде! Мені за той ґрунт дають триста ринських. Я хочу чотириста, а тобі дам за двіста п'ятьдесят. Розумієш?...

Микола став мов остовпілий від тих слів. Жид, бачилось, злякав ся, бо шморгнув до ванькира і запер за собою двері. В коршмі було кілька знайомих селян. Ті обступили Миколу, зачали витати ся з ним і потішати його, але він стояв мов стовп, не зводячи очий із того місця, де перед хвилию стояв Жид. Довгодовго простояв так бідний чоловік, а далі обернув ся до людей.

— Люде, чи то може бути? — спитав він глухим, тремтячим голосом.

— Щож, кумочку, зробиш Жидови, коли все в його руках? — відповів один.

— І права нема на тото ніякого?

— Нема.

— Га! — сказав Микола і замовк, тільки грубі, пекучі сльози покотили ся по його блідому, замученому, порохом припалому лицю.

— Люде добрі, — сказав він по хвили, — візьміть оті гроші, прошу вас, і дайте моїй жінці. Мені їх не треба. Поклоніть ся їй від мене і кажіть, що незадовго верну. А про се,

що тут із Жидом було — ані слова! Чувте, ані слова!

— Добре, кумочку, добре.

— А тепер бувайте здорові!

Він натис капелюх на голову і вийшов. Сонце горіло кроваво-золотим огнем над самим заходом. Кривавою пасмугою блищала Сьвіча серед темнозеленої рівнини, звиваючись поміж лозами. Шуміла вода по каміню. Цвірінькали воробці в лозах, а в серці бідного Миколи клубило ся горе.

IV.

В тих днях, коли се діялось, у Людвіківці стала ся новина. В одній коршмі коло Долини, що стояла відлюдно серед поля, в ночі вирізано цілу арендарську родину. Один тільки хлопчина майже чудом переховав ся за коминном і розповів потім про різню. Людий, які се зробили, він не знав і навіть не розумів їх бесіди. Впало підозріне на двох Італіянів, що працювали в Людвіківці. Їх і арештовано. Італіяни ті працювали „на спусті“. Се була дуже небезпечна робота. Один лісний верх не лежав над водою, так що не було куди спускати з нього зрубаного дерева, бо кругом були зовсім неприступні, величезним камінем завалені дебри. А дерева на тім версі були як раз найкрасші й найрослійші. Директор тартака думав, думав, яким би то способом дібратись до них, а вкінці придумав спосіб. В пів висоти того

верха вишливало з під скали невеличке жерело, що малим потічком спадало в долину і клекочучи губило ся між скалами, щоб аж під горою успокоїти ся і впасти тихо до Сьвічі. Від того жерела директор казав вибудувати спуст (ризу) аж просто на фабричне подвір'є. Спуст той, то був по просту невеличкий водопровід, зложений із грубих деревляних брусів в виді довжезного корита. Мов струна простягнув ся він від фабрики понад страшенну, камінем наїжену та декуди ожинами і дикою хоптою порослу пропасть аж ген до самого серця противної гори. З дна пропасти водопровід виглядав як груба ливна, а кобильниці, на яких він опирав ся, виглядали мов довгі жердки, що ось-ось захитають ся і впадуть. Тим деревляним коритом текла вода з жерела і при її помочи лекше було спускати дерево з гори до тартаку. Тільки що вода сама не могла гнати тих величезних трамів, хоть для лекшого ховзаня їх обдирано з кори. Мусіли проте два робітники раз у раз тягати ті ботюки долів спустом. Се діяло ся таким способом, що робітник зарубавши міцно сокиру в один кінець ботюка, причіпав ся до топорича обома руками і ступаючи по краю бруса, цілим тілом звішений над страшенною пропастю волік по ховзкім дні ботюк за собою. Не швидко се йшло і робота була небезпечна, бо скоро-б або сокира вихопила ся з ботюка, або руки робітника

сховзля ся з топоринца, то його ждала неохибна, видима смерть на дні страшної пропасти. Тому то місцеві робітники ніяким сьвітом не хотіли йти до сеї роботи, хоча директор давав за ню по два ринські денно. Тільки згадані два Італіяни згодили ся на те, і справді, вже отсе три місяці щасливо з тим справляли ся. Інші робітники бояли ся навіть глянути на них, коли вони вихилені задом над пропастю волочили ботюки долів спустом. Правда, що по при головне корито покладені були на кобиляницях дошки, щоб вигіднійше було ходити, але в разі як би вихибла ся сокира з дерева, дошка не могла-б була вратувати робітника.

Отож коли Микола вернув назад на Людвіківку, місце двох арештованих Італіянів було опорожнене.

— Пане директор, — сказав Микола входячи до фабричної канцелярії, — ось я знов у вас і прошу роботи.

— Роботи? — проворкотів директор. — Еге, добре. Ось тут при спусті є робота, хочеш?

— При спусті? — прокивав Микола.

— Я тобі добре заплачу, два ринські денно. Хочеш?

Микола задумав ся. Холодом повіяло на нього від тої думки, але виходу не було. Тай на решті про що йому тепер дбати?...

— Добре, пане директор! — сказав він, — піду на спуст, дій ся воля божа!

— Що, підеш? — сказав директор і глянув на нього здивований. Він сам тепер немов налякав ся Миколової сьмілості.

— Так, піду! — сказав твердо Микола.

На другий день рано коло спусту згрумадила ся ціла купа робітників і надзирателів фабричних. Хотіли побачити, як справить ся Микола зі своєю карколомною роботою. Микола був уже в лісі. Там чути було крики та гойканє робітників, цюканє топорів та хрускіт валених дерев. Ось уже ввалили величезний ботюк у корито. Біле, з кори обдерте, смолисте дерево блискотить до сонця. Ось і Микола. Він перехрестив ся, хопив у обі руки величезну сокиру з довгим, міцним топорцем і замахнувши нею понад головою зарубав що сили в грубший кінець ботюка.

— Ану, в імя боже! Далі!...

Микола хопив топорце, схилив ся, перевісив ся аж геть над пропасть і при помочи інших робітників трунув з місця.

— Поволи! Поволи! — кричали з долини.

Ботюк досить легко сунув ся дном спусту. Микола йшов безпечно по дошці, крок за кроком. Уже виходив над найстрашнійшу пропасть. Боязливші відвертали очи, не можучи знести виду того чоловіка, що ступав мов по нитці між житєм а смертю.

— Боже, ратуй його! — шептали робітники.

— Цікавий я, чи перейде? — шептав директор.

А Микола йшов. Він очима впився в ботюк і в блискучу сокиру, що немов великий зуб якогось лютого звіря впила ся в біле, блискуче тіло ботюка. По за сокирою і ботюком він не видів нічого, не чув нічого. Не чув і страху. Лише здавало ся йому, що се він очима держить ся ботюка, а відверни він на хвилину очи від нього, так тут йому й смерть.

Але що се?... Чи рука його дрожить? Чи сокира захолітала ся в дереві? Миколу стисло щось за серце. Він чув, що сокира за слабо вбита і ось-ось вихопить ся. Він хотів зупинити ся і поправити її, але щось немов перло його далі. Він глянув у низ, у пропасть, і в тій хвилі в голові йому закрутило ся, в очах почорніло і одно-однісіньке слово вирвало ся з його уст:

— Боже!

Один-однісінький крик тривоги вирвав ся в тій самій хвилі з грудий усіх тих, що гляділи на другім боці. Микола тільки блиснув і коміть головою повалив ся в пропасть. Зараз на першім острів обриві голова його розпирсла ся на кусні, мов розбитий гарбуз.

— Боже! — зойкнули робітники на той вид і побігли в долину, хоть знали, що для бідного Миколи нема вже ратунку.

Його поховали за Сьвічою у стіп високої гори. Зелена, мохом і полевіми квітами поросла поляна, з двох боків окружена рікою, вистирчає над нею так високо, що вода ніколи не заливає її; вона містить у собі його тіло. Сьвіча прискає і реве довкола, немов у безси́льній злості за свою жертву. Зі всіх боків у задумі глядять високі гори на незначну зелену могилку по однім і на велику фабрику з червоним коминьом по другім боці. В ліщині кує зауля, мов би питала ся: „Хто тут? Хто тут?“ А чижик у високім злію протяжно відзвонює: „Нещасливий! Нещасливий!“ Тільки сердита, писана сойка на самітній смереці дразнить: „Сам собі винен! Еге! еге!...“

Львів 20 грудня 1880.

СЛИМАК.

I.

Було се давно, літ тому звиш двацять, коли на дорозі, що веде з Дрогобича до Борислава, здибали ся одної літної днини два молоді люди. Не знаю, чи могли де бути два парубчаки, майже однаких літ, а такі неподібні до себе вдачею і зверхною подобою. Один високий, крепкий і вродливий, ніс ся просто й легко, всьміхав ся часто і часто зотягав веселих пісень; його вбога, але чиста одіж і столярське знаряде в мішку на плечех говорили від разу, що се столярський челядник іде шукати зарібку в Бориславі, що від недавна зачав оживлювати ся і стягати до себе чим раз більше робучого та промислового люду. Другий вандрівник був то мізерненький, скулений і обшарпаний Жидок, майже з старечим без виразу лицем, маломовний і немов сумовитий. Його худі ноги ледво здужали додержати кроку

з здоровим столярем, а маленькі, запалі оченята неспокійно бігали в ямках, немов злякалися чогось та хотіли дебудь сховати ся. І він ішов до Борислава шукати щастя, але не ніс із собою ніякого знарядя, ніякого способу до зарібку.

— А з чогож ти Юдко гадаєш жити в Бориславі? — питає столяр.

— З чого Бог дасть, — відповідає боязно скулений Юдка.

— Та то ніби так, усе в божих руках — відповідає столяр, — але бо у нас кажуть: „Бога вивай, а рук прикладай“.

— У нас так не кажуть, — відповів коротко Юдка.

— А як же у вас кажуть? Рад би я знати!

— У нас кажуть: хто на Бога здасть ся, тому Бог не дасть пропасти.

— Ха, ха, ха! — зареготав ся столяр і махнув своїми дужими руками. — Най-но би я стрібував не робити з місяць, чи Бог би зліз із неба та нагодував мене!

— Не говори так, Слимаку, не гнівь Бога!

— Я Бога, гнівати не хочу, але Бог же чей не на дурно дає чоловікови свою помін!

І він знов розмахнув дужими руками, немов збираючись ровбивати ними скали.

— Як Бог схоче, то й твої руки не можуть, Слимаку!

— Хиба мені повідпадають, а тоді й я не хочу жити!

— І здорові будуть і не допоможуть!

— О, сего не буде!

— Побачимо.

— Ну, ну, побачимо.

Оба товариші за час тої розмови йшли самітною дорогою через поля. До Борислава було ще з нів милі. Сонце стояло з полудня і пражило немилосерно. Слимакови давно вже хотіло ся пити, та й Юдка від давна час за часом жалібно позирав на вузлик у Слимака за плечима, з якого долітав його запах хліба й сира. Він сам не мав при собі ані кусника хліба, ані одного крайцаря.

Аж ось Слимак скрутив із звичайної дороги в бік під стрімкий, зсувистий горб. Юдка став на скруті.

— А ти Слимаку куди?

— Ади, ось тут криничка, хочу води напiti ся.

— А може й спочити троха?

— Ну, певно! Сонічко пече мов огнем пражить, а до Борислава ще й так зайдемо завчасу.

— Най буде й так.

Посідали коло жерела. Слимак напив ся води, виняв хліб і сир із вузлика, а видячи, що Юдка не мав свого нічого, запросив і його.

— Але може тобі не вільно, бѣ трефне?

— Е, — сказав Юдка, — наш закон у крайній потребі дозволяє їсти й трефне.

— А так, звичайно, не дозволяє?

— Ні, не дозволяє.

— Ну, то добрий ваш закон, що його можна як до потреби натягати так як швець шкіру натягає.

— Не кажи так, Слимаку, гріх так казати. Наш закон так само від Бога, як ваш закон, — сказав якомсь боязко Юдка.

Пополуднували — і далі. Ось уже й Борислав. Хоть доси йшли все сухою землею, хоть дощу не було вже майже від тижня, то прецінь у Бориславі на всіх вуличках було глибоке, грузке болото. Жиди, парубки, ріпники вози й тачки снували ся довкола. Гамір, спів, крики та пая і проклятя не вгавали й на хвилю.

— Куди ж ти тепер, Юдко?

— Піду де шукати місця. А ти куди?

— Я тут замовлений до одної будови, онтам, видиш? Маю там робити двері, «утримати всю столярську роботу. Ну, бувай здоров!

— Бувай здоров, Слимаку! А знаєш що? Як би тобі коли було чого треба, а я би міг, — знаєш, я не такий Жид, прийди до мене! Я тобі не забуду!

— Я до тебе? Ха, ха, ха! — зареготав
ся Слимак. — А щож ти мені поможеш, коли
ти сам голий!

— Хто знає, Слимаку, хто знає, що кому
Бог судив. Ще раз кажу, приходи, Юдка тобі
не забуде!

І розійшлись.

II.

Минуло десять літ. При головній бориславській вулиці йно що отворив ся новий шинок. Шинок стояв на розі двох вулиць у дуже добрім місці, хоть майже локоть низше від рівня вулиці, так що до дверей треба було східцями сходити в долину. Робітники день і ніч заповнювали простору, брудну і вохку шинківню; співи, крики та сварки не втихали там ніколи і глухим клекотом несли ся на Борислав кризь вічно отворені вікна. Над дверима шинку прибита була таблиця, помальована на чорно, а на ній огнисто-червоними буквами було виписано: „Bier und Branntwein-Ausschank des Judas Maultrommel“. А в шинку поміж паними робітниками звивав ся мов пискор скулений, хоть і не дуже то мізерний Жидок: то був Юдка. А за шинквасом стояла гідка як ніч, але богато вбрана Жидівка, звичайно з одним або з двома дітьми на руках: то була його жінка.

Вечір. Юрбами виспали робітники з роботи і розсипали ся хто куди, а найбільша часть по шинках. У Юдки повно як набито. Але що се за сумний, похнюплений, нужденний чоловік протискає ся крізь товпу до шинквасу? Його лице, бліде й зісане, свідчить про перебуту слабість. В руках у нього дві кулі, що ними підпирає ся, безпомічно волочучи хорі, вихудлі ноги. Ось він з тяжкою бідою допер ся до шинквасу, став і обзправ ся.

— Чого вам треба? — спитала Жидівка.

— Юдки.

— Юдки? А на що вам Юдки? Хочете горівки, то я вам дам і сама. А на борі то й Юдка не дасть.

— Ні, я не хочу горівки, я би хотів поговорити з Юдкою.

— Поговорити? — спитала протягло Жидівка і з погордою змірила очима того нужденного, обдертого пройдисьвіта. -- Що ви йому маєте сказати? Скажіть мені, то я йому скажу.

— Ні, я би хотів йому самому. А ось і він! — І обдертий пройдисьвіт обернув ся до Юдки, що саме протис ся до шинквасу зо склянками та чарками в обох руках.

— Der Goj will schmissen mit dir*) — сказала Жидівка Юдці. Той обернув ся і хвилю

*) Сей чоловік хоче говорити з тобою

глядів на обдертого пройдисвіта, але очевидно не міг його пізнати.

— Ви хотіли говорити зі мною? Ну, говоріть, чого хочете?

— Ви не пізнаєте мене, Юдко?

— Ні, не можу ямоєь, — сказав Юдка, ще раз зирнувши на нього.

— Правда, не ниві то діяло ся, як ми оба, ще молодші, вандрували до Борислава, тямите?

— А, Слимак! О, що то з мене за забудько! Як же не тямити! Ну, що чувати, Слимаку?

— Зле чувати, Юдко. Коло мене біда.

— Коло мене добре, Богу дякувати, — відказав Юдка.

— Виджу, виджу, — сказав сумно Слімак, хитаючи головою.

— Знаєте що, Слимаку, я тенер не маю часу говорити з вами. Сядьте собі тут на лавку, так... Malku, gib ejm a güt Bromfen, ün an Umbassen, hörst dü mech?*) А відтак, як буде вільнійше, то побалакаємо. Добре?

— Та добре, — омазав Слимак і вів у куті коло шинивасу.

Вже було геть по півночі, коли в шинку на стілько зрідло людей і втихомирило ся, що Юдка міг мати хвилину вільнійшого часу. Він

*) Малко, дай йому доброї порівня і закусу, чуєш?

збудив Слимака, що за той час серед гамору й аадухи снав на лавці.

— Ну, Слимаку, повідай, що там у тебе чувати?

— Видите що, — сказав неохітно Слимак. — От чого я доробив ся за десять літ. Жінка розпила ся і вмерла, перевела все, що я мав. Мене самого вергло в слабість, ноги відняло. Що тепер діяти? До столярської роботи не приймають, там треба стояти, бігати, а я не годен. До ями також годі. Що діяти? Руки здорові, а приходить ся відай гинути живцем.

— А видиш, Слимаку, чи я тобі не казав, що Бога не треба вчити, як має чоловіка карати? У Бога на все спосіб є.

— Ой виджу вже! — зітхнув Слимак. — Кілько я перетерпів за ті літа, Боже єдиний! Ади, сивію!

— Ну, а щож тепер буде?

— Або я знаю, що буде. Я прийшов до вас Юдко. Знаєте, ви тоді казали: прийди! Дож я міг заробити, то гадаю собі: зароблю. А тепер годі. Тай то, видите, не так, аби во-всім годі: руки здорові і все, а тільки ноги, от біда!

— Та що я вам пораджу на ноги?

— Е, вже мені на ноги ніхто не порадить, хіба рискаль та лопата, — сказав з жалібним усміхом Слимак. — Але може би ви винайшли для мене яку роботу?

— Роботу? Гм?... — сказав Юдка і задумав ся. — Для тебе роботу? То трудно, не-боже Слимаку! Але що робити, обіцяв чоловік, то треба якось погадати. Ну, знаєш, Слимаку, лягай собі тут на лавочку. Malku, gib ejm a schmutzig Lalech ünter'n Kopp*). Переночуй, а завтра будемо видіти!

З таким словом Юдка пішов спати, а Слимак зітхнувши і помоливши ся до Бога, ляг на лавку, звинувши під голову брудну верету, яку принесла йому Жидівка, і швидко також заснув.

На другий день рано Юдка довго нараджував ся зі своєю Малкою, бігав десь кудись по сусідах, а далі коло полудня закликав Слимака до своєї спальні, заваленої перинами і майже зовсім темної.

— Знаєш що, Слимаку, є для тебе робота.

— Яка?

— Легка робота, столярська. У тебе є деяке начинє?

— Та щось там є: пара гнблів, сверлик і топір.

— Ну добре. Сверлик можеш продати, сверлика не треба. Треба тільки гнбля, сокири та пилки.

— А щож то за робота тільки з гнблем, сокирою та пилкою?

*) Малко, дай йому брудну верету під голову.

— Легка робота, Слимаку. Будеш стругав ручки до корбів та млинків, листовки, кілки, знаєш, такі дрібниці. Навіть варстату не треба, можна на віснім стільці; будеш собі сидіти тай усе свою роботу робити.

— А по чому? Що заплатите?

— Заплатите, Слимаку? За що тут платити? Слухай, що я тобі скажу! Ти хати не маєш, правда?

— Не маю.

— Ну, я дам тобі хату, ось тут на подвір'ю. Тихо тобі буде, спокійно, лише сиди та роби. Чувш? А їсти також дістанеш і гнблівки твої; розуміє ся, гнблівки! груба тріска до мене. Ну, а шматє може є яке у тебе, га?

— Та щось там є.

— Ну, то добре. Як буде треба, то й те найде ся. Верету дам на постіль, ну та й дві пачки тютюну на тиждень, тай що суботи дві порції горівки. Пристаєш, Слимаку?

— Та що робити, най і так буде, — сказав понуро Слимак і похилив голову з таким сумним виразом, немов схилив її в якесь важке ярмо, з котрого вже ніяка сила не в стані видобути його.

III.

Знов минуло десять літ. Приїзд цїсаря літом 1880 р. згромадив до Борислава тисячі народа з усеї підгірської околицї. Пішов і я. Ранком погода була прехороша ; весело гуторячи йшов я з громадкою знайомих селян, любуючи ся чудовими околицями та густими віссяними копами, що мов звїзди на небї видїли ся кругом по полях. Однакжеж недалеко Борислава захопив нас дощ, густий та проймаючий, так що дійшовши до Борислава, веї ми промокли до нитки, а особливо я дрозжав від холоду, вибравшись у дорогу в одній тїлькї дїтній блясї з сїрого полотна. Звісна річ, що в таких немилых обставинах зовсїм не до душі менї було задивлювати ся на вінці, тріумфальні брами в написами, тисячі хоруговок та тисячі празнично пристровених Жидів, що не вважаючи на слоту густо снували ся по вулицї, гордо всеміхаючи ся та раз у раз нарікаючи на Бога, що

попсував їм „їх сьвято“, котре їм так багато коштує. Я й мої товариші не довго шведдались по болотнистих улицях; холод і дощ спонукав нас живо шукати сухого притуловища. Ми вступили до першого шинку, зараз таки за тріумфальною брамою. То був шинок Юдки Маультроммеля.

Погана як ніч, поморщена вже Жидівка стояла за шинквасом, хоч сьогодні задля празнику нікого крім нас не було в шинку. А до шинку походжував підстаркуватий уже Жид з гарним животиком, у атласовій бекеші, переперезадій сьвяточним шовковим поясом, з видряним „штрамеле“ на голові. На його гладкім, блискучім, хоть жовтім лиці виднів ся супокій і вдоволенє. То був Юдка.

Я ogrів ся троха і вийшов на подвірє. До нього зі всіх боків припірали сліпі стіни сусідніх домів та шоц, поліплені жовтою глиною. Се була немов велика клітка, брудна, занедбана, гнила й вонюча над усякий опис. На середині стояла велика купа сьмітя і всяких олїтків. На право по при вугло шинку був вузенький прохід на вулицю, і тудиж текла з під сусідніх окапів потоком вода на низьке мов яма подвірє. Але на другім кінці вихід її був по части затамований. Там, приперта до сліпої стіни якогось довжезного будинка, стояла нужденна не то шопа, не то буда, з прогналим дахом і чорними неполіпленими, в многих мі-

сцях дірливими стінами. Між шинком а будою була тільки вузьенька протока для води, але напливаючий потік не міг у ній змістити ся і залляв майже цілу половину подвіря широким ставком болотяної, бурої води. Особливо коло буди, яко найнижше положеного місця на цілім подвірю, згромадило ся найбільше води і чималий потік лив ся крізь шпари в полупаних дверех і по під прогнилим порогом до середини. Одно вузьеньке віконце з повибиваними з давен давна шибамн ціле заліплене було пожовклим від сонця і дощу папером. У буді було тихо, як у гробі. Дощ не то що не переставав, але змагав ся. З вулиці долітали в сю кліть глухі кризи і гамори, але ні один слід на тім відразливим подвірю не показував, що нині в Бориславі сьвято, що вся та оселя прибрала ся нині в празничний стрій, щоб повитати найдостойнїйшого гостя. Сіра, гнила й мерзена буденність царювала тут зо всім спокійно та непорушно.

Хвилю стояв я під піддашєм, роззираючи ся довкола, коли в тім з правого боку вузьким пролазом протиснула ся невеличка, може осьмилїтня дївчина і несьміло, питаючими очима глянула на мене.

— Чого тобі, дитинко? — спитав я.

— Я тут прийшла до діда.

— До якого діда?

— А ось тут, — вона показала нужденну буду — тут дід Слимак. Я його так називаю дідом. Я прийшла подивити ся на нього. Не знаєте, чи він дома?

— Не знаю, дитинко. А він виходить куди?

— Та не виходить. Але дід казав позавчора, як я була в нього, що його Юдка хоче викинути.

— Викинути? А то чому?

— Ба, видите, бо дід уже старий, не може робити.

— А щож тут той дід робить?

— Та от так: ручки до корбів, листовки, кілочки. Від коли тямлю, то він усе то робить; мамуня казали, що вже щось десять літ,

— А ти від позавчора не була в нього?

— Та не була, бо мої мамуня також були слабі, та я мусіла сидіти коло них. Аж нині їм стало троха лекше, то я випросила ся до діда. І мамуня самі казали, аби я йшла, може дідови треба що принести або що, бо дід слабій на ноги і не може вийти. А як не треба нічого, то щоб я зараз вертала.

— Ну добре, то йди та подиви ся.

Дівчина пустила ся йти, але спинила ся, побачивши величезну калюжу перед дверима.

— Ой-ой-ой, як тут перейти? Адить, яка вода, як Дунай!

— Постій, я тебе перенесу, — сказав я, і взявши дівчину на руки ступив у калюжу. Бродячи мало що не по коліна, я дійшов до дверець і отворив їх. Дивний і страшний вид показався нашим очам. Буда вся стояла в воді. Кругом чорні, голі стіни, крізь які де-не-де проблискувало буре денне світло. Коло дверей старий вісний столець, на ній гибель, пила, топір і купа недоструганих кусників дощок. А в куті, також майже зовсім у воді купа трісок гнблївок, перегнаних на гній, накладених високо верства на верству, а на тій купі, заритий у той гній до половини і ледво покритий старими, чорними шматами, лежав чоловік, сивий як боз, сухий як скіпа, з виразом страшного болю і якогось жалю на поморщенім лиці. Се був Слимак, а правду кажучи, тільки труп Слимака...

Морозом повіяло на мене. Десять літ у такім пеклі! І тут жив чоловік! — тремтіли уривані думки в моїй голові. А дівчина тимчасом кинула ся будити діда, та побачивши, що дід зимний і задубілий і такий якийсь страшний, скрикнула голосно й кинула ся на двір. Вибрив і я за нею. Однак крик дівчини не звабив нікого до холодного трупа. В тій самій хвилі густо збиті громади народа підняли на вулиці оглушливий крик:

— Віват! Най живе наш тато! Най живе!

Се був знак, що найдостойніший гість завітав у вулиці Борислава.

Небо випогодило ся, пошарпало бурі хмари і свинуло їх із себе в кут, немов нужденні жебрацькі лахмани, щоб натомісь показати свою блакитну, празничну одежу.

— Віват! віват! — гомоніло по всім Бориславі, гомоніло з тисячних уст. А дід Слимак за той час німо, понуро, зі зболілим видом лежав у своїм гнилім берлозі, в тій гидкій шкаралющи, куди заперла його людська захланність і відки увільнила його тільки остатня приятелька — смерть.

Львів, у січні 1881 р.

ІСТОРІЯ МОЄЇ СІЧКАРНІ.

(Присвячую щирому другови К. Бандрівському).

ДОБРИЙ ЗАРОВОК.

• 5

Вже як мені надоїло було різати ту сїчку на нашій простій ручній скриньці, то й сказати не можу! Як бувало приходить зима, то чоловік гірше тої сїчки боїть ся, ніж у літі косовиці. Довгими зимовими досьвітками стій бувало на тої на морозі, на ліхтарню вважай, аби нещастя якого не наробити, і різак заправляй що хвиля, і дави та тягни, аж у тобі цїмоги схнуть, поки троха тої сїчки удусиш. Тай то чи багато її! От, аби для коний на день вистало; про худобу і гадки не було. І відтак, як подорастали мої хлопці, знов біда. Уробить ся того через дець, умотикав ся, де йому всїр хоче ся ставати до скриньки! Ляг би та би спав, не різакком тяг! Так уже я бідував, що, чуєте, аж обридло.

Аж ось чую - перечуваю, кажуть люди, що вийшли такі скриньки, що машиною різуть сїчку: і дрібно як мак, і легко і швидко. Троє

люда тою скринькою за день і пятьдесят кірців січки дрібненької уріже! Я з разу аж вірити не схотів. Хто би там — гадаю собі — дбав за бідного хлопа, що то йому тота січка так гіренько приходить ся, та для нього аж машину робив! Відаю я далі, у одного, другого, третього, — ба ні, таки правда! Кажуть, що вже в така машина: там і там панотець купив, там знов дідич. Розповідають люди, що виділи на власні очі, і не можуть нахвалити ся. — А, — погадав я собі, — Господи тобі слава! Вже щоб я мав, не дай Боже, послідну корову продати, а мушу стягнути ся на тоту машинову скриньку! Але де тут її дістати? В нашім селі ні від кого дізнати ся. Панотець з громадою у гніву, що їх не хоче вибрати на радного; професор такий, що й сам мало що знає, а більше ні в кого й спитати. Відаю я знов поміж людьми на ярмарках, а все поміж чужосільними, так аби в нашім селі ніхто й не знав ні про що. Бо у нас, видите, нарід дивний, такий, що з чого будь, тай обсьміє чоловіка. А тут іще — гадаю собі — і сам я не видав, що то за скринька, яка її вдача; ану як покаже ся, що пуста, а я перед людьми оголошу ся, буде сьміху, що і в девятьох водах не вмивш ся. А ще до того я! Мене від давна люди прозвали „деревляним філософом“ за то, що все бувало, скоро лиш яка вільна хвиля, люблю майструвати дещо. Якусь мені Бог дав

легку руку до майстерства; що очима виджу, то руками зроблю. От у крупяра в місті побачив я був корбові жорна, що ними крупи меле; придивився я їм добре, а відтак як став пипнати у себе дома, як став буторити, якось я склемезив і собі такі жорна, і підітьно ви, як мелють славно! І що то з мене не насьміялися сусіди за оті жорна, Господи твоя сила! На село годі було показати ся, все питалися: „А що, куме, корбові жорна здорові?“ Такий уже, кажу вам, дивний народ! А про тото, ховай Боже, тепер толокою ходять на мої жорна молоти, і не нахвалять ся. Або і з млинком, тим, що збіже віє... Клемезив я його щось цілий місяць. Сусіди бувало — в зимі діялось — посходять ся до моєї хати, посідають, гуторять і дивлять ся, як я ті дощечки складаю, розбираю, примірюю, врізую та пристругую — звичайно, чоловік тому не вчений, а так собі, самоучка, без доброї справи, без нічого — тай сьміють ся з мене, а не один то й просто скаже: „Повергли би ви тото майстроване, пуста вас робота взяла ся!“ А я нічого, все своє роблю, тай такий млинок зробив як праву руку. І ті, що сьміяли ся, до мене йдуть збіже віяти. А про те я все у них „дервляний філософ“!

Я то ніби не багато собі роблю з того сьміху, але все таки, видите, чоловік не древо: леда слово незвичайне, леда насьміх,

а допече до живого. І вже мені той сьміх на кінці віку став. Так що я погадав собі: „Ні, вже про скриньку нікому не скажу, аж поки не буде в мене, оттут на тоці, і поки сам не витрібую, що в ній за сила“.

Якось не якось, вело ся тото пару місяців, поки я розкрутив троха грошей, а за той час усе відаю поміж людьми, ба й поміж Жидами, чи нема такої скриньки на продаж. Аж раз, уже так під осінь, чую я від одного Жида, що десь у Самборі є якась Жидівка, що її чоловік був завідатором у якихось панських добрах. То він десь роздобув таку скриньку, не знати на що тай по що. А тепер Жид умер, а Жидівка продала би скриньку за тані гроші. Почув я тото тай утішив ся, мов не знати чим. Зараз за кілька день зібрав ся я, взяв усі гроші з собою, які мав, казав запрягти коні до воза тай їду сам до Самбора. А тут ніхто, навіть мої хлопці не знають, що я за гадку маю.

Приїхав я, допитав ся до тої Жидівки. Так і так, повідаю, купив би скриньку, коли є у вас на продаж.

— Ох, — каже Жидівка, — є, але порозбирана, порозкидувана на поду.

— Та я собі зложу, — говорю я, а сам аж тремчу, що не вдам; що то, як живу, не видав ще такого струменту.

— Ну, то ходіть зі мною!

Пішли ми, вилізли на під, а там усїлякого буториня стілько, що Мати Божа! Зачала вона рити ся в тім, повитягала якесь деревляне обніжє, якесь пудло зелїзне з зубатим валком, якесь колесо з корбою, якісь криві рїзачи, тай усе того поклала на купу передїмною.

Я став над тим, як дурний перед плотом. Але що, гадаю собі, зле знов показати ся таким дурнем перед Жидівкою, треба бодай чинити ся, що чоловік щось розумїє...

— А шріби де? — запитав ся я, зовсїм на вгад.

— Ох, десь завергли ся! — сказала Жидівка, тай кинула ся знов шукати. А я аж відітхнув. Значить ся, шріби потрібні! По хвилі Жидівка справді подала мені кілька шріб і ключ.

— Ну, вже все! — сказала вона. — Ви, видно, пане гісподар, знаєте ся на тім? Подивїть ся самі, що тото варта?

— Не багато варта, — сказав я, премудро оглянувши скриньку. — Дуже старосьвітська, тяжко буде йти!

— Ну, я вже за тото тано вам пуцу, — сказала Жидівка. — Дасьте трицять ринських, то собі возьмете.

— Господи тобі слава, — подумав я собі. — Я гадав, що то буде треба дати де з яких пятьдесять, а тота трицять цїнить. Ну а ще чей що виторгую. Тай до Жидівки: —

— А що ви говорите, трицять ринських! Та тепер нову за такі гроші дістане! Я вам дам п'ятнацять.

— Ох, дуже ви мало даєте, пане гісподар, — застогнала Жидівка. — Дайте двацять і п'ять!

Ледви-не-ледви сторгували ми за двацять. Я вже скриньку й не беру ся складати, а тут аж потерпаю: ану, гадаю собі, не зможу й дома зложити, тай таку суму дармо вивалю! А далі гадаю собі: — Ні вже, будь що будь, а я мушу на своїм поставити!

Забрав я того все на віз; подрібе склав у рептюх, а підставник обложив соломкою, накрив веретою, — стоїть того, розчепірхане, акурат так, як коли би чоловік лежав на возі та коліна до гори задер. Зладився я, їду. — Слава тобі Господи, гадаю собі, що до свого села аж на ніч приїду, чей таки аж до хати заїду, аби ніхто мене не бачив. Їду я, їду, минаю село за селом, та все потерпаю, що от-от лучить ся який знайомий тай запитає, що везу. Вже й сам не знаю, що се мені тоді стало ся і чого я так бояв ся, немов що крадене везу. Таке вже у нас: загулюкають люди чоловіка, осьміють за те, чого й самі не розуміють, так що потому чоловік і рад би щось доброго зробити, та унімає ся, боїть ся людей, немов се він незнати яке лихо задумав.

От уже я наблизив ся до свого села. Смеркло ся. Я ще перед коршмою за селом постояв троха, щоб і зовсім стемніло ся, а тоді їду. Та ба, на мов лихо, ледво я до села, аж тут бух, місяць сходить собі повний, круглолиций, як коли би ніде нічого. Видите мене, я не ось такий, щоб за що будь розгнівати ся, але той місяць тоді трохи мене до лютости не привів, мало я йому, бідному, в батька-матір не заляв. А я, правду кажучи, й зовсім його не сподівав ся! А тут так вам ясно зробило ся по селі, як у день! На моім возі вже здалека видно щось, гей гренджоли зведене, а що віз наскочить на камінь, то воно на всі боки хитає ся та дзоркає. А тут іще пси — в нашім селі що хата, то пес — почувши що хтось їде, гурмою вилетіли на дорогу, уїдають так, що аж землю під собою гризуть, пров'ожають мене з музикою! Але Богу дякувати, що вже чоловіка ніякого нема на вулиці, не буде питати, що везу.

Ба, як уже лиха доля на тебе завізьме ся, то й конем її не об'їдеш. Приїжджаю просто церкви, дивлю ся, стоїть хтось серед дороги, дивить ся. — Тьфу, осина тобі маро! — погадав я собі. — Прокляті псища збудили вартівника, зараз зачне питати. Тай бо й в! Скоро ми порівнали ся, а він до мене:

— Чи то ви, нанашку?

Я зараз по голосі пізнав, що то дурний Савка, мого сусіда син. Ну, знайшли кого на варту вислати, та такого тумана вісімнадцятого.

— Адже-ж я, — кажу.

— А відки ви їдете так пізно, що аж псів побудали?

— Велика шкода, — кажу, — бо пси й тебе бідного збудили.

— Ба та певно! А мені акурат зачало сняти ся, що злодії церков обкрадають. Схаплюю ся, аж то ви! Та відки їдете?

Що дурневи казати? Або він буде знати, що й як?

— Із Грайгори, — кажу.

— А що тут везете таке красне?

— Е, не питай, — кажу я ніби заляканий. Вже й озлив ся, що він стоїть як палець мене випитує.

— Та скажіть! Я, бігмеж-то-ну, нікому не скажу.

— А не скажеш?

— Скариж-то мя Господи, що не скажу.

— Ну, — кажу я обзираючись, та шепотом: — Я забив Жида з грішми, та везу його до дому закопати під вуглом.

— Йой! — скрикнув наляканий Савка.

— А то на що?

— На щастє, дурний Савко, аби дома все гроші вели ся.

З тим я й поїхав, а вже кмітую, що мій Савка аж горить з нетерплячки й цікавості. Ну, гадаю собі, закпив я з нього! Але гляджу позад себе, а мій Савка біжить по під плоти, в слід за мною. Ну, біжить, та най біжить. А до мові хати вже недалеко; заїхав я, отворив лісу на вигін, відтак отворив стодолу, заїхав на тік, випряг коні, а віз таки лишаю на тоці. Зирнув, аж мій Савка дриголить під лісою, та пасе оком, що я буду робити. А я нічого, немов і не бачу його. Поставив коні, попріпинав, дав їсти, тай сам до хати.

Повечеряв я, ляг спати, і гадки не маю. На другий день схопив ся я досвіта та до стодоли, до скриньки. Ще й хлопця взяв із собою. Зараз ми, круть не верть, що до чого пасув, прикладаємо, трібуємо... Богу дякувати, все нам як з маслом іде! За пів годинки і зложили і потрібували — ріже так, що ану. Я мов на світ народив ся; прецінь не дармо гроші видав! А хлопець аж у руки плеще, налюбувати ся не може машиною. За минуточку ми цілий приколоток соломн для стрібунку порізали, віз викотили, тай до хати. Благодать!

Іно ми сіли свідати, аж тут пец заголовив. Визираю вікном — го-го-го! І війт, і присяжний, і писарь, і з пять хлопа з палицями. Як то кажуть: „І дід і баба і ціла громада“. Тай то не йдуть до хати, а стали коло одного вугла, шпортають, штуркають, шнипорять... Що

за притока? — гадаю собі. Що таке людям стало ся? Хочу вийти з хати — а, ба, з за дверий чую голос десятника: „Не вольно! Сидіть у хаті!“ Що за лихо?... Сиджу я. Обійшли вони хату на всі чотири роги, обталапали ся по коліна, далі пішли під шопу, довкола шпихліра, довкола стодоли.. Я в голову заходжу: що за нещастє? Чи подурілл люди, чи може розбій який? Аж ось вони входять до хати.

— Десятники! — каже війт, не витаючись, ні здоровкаючись — станьте коло нього! Як би втік, то ваша відповідь на тім!

Я став, очн витріщив, а тут десятники як апостоли які коло мене.

— Паве війте, — кажу я, — що се має значити ся?

— Гм, гм, — пробуркотів війт, сїдаючи на ослоні і штуркаючи паличкою о землю, — то вже в тім моя голова. Ви маєте мовчати і відповідати.

— Мовчати і відповідати? — дивував ся я. — Ба та якже я відповім, як буду мовчати?

— Гм, гм! — пробуркотів знов війт. — А скажіть ви нам насамперед, як ви називаєте ся?

— Я? Або ви хйба не знаєте? Чи то я який чужосільний, чи що?

— Зараз мені відповідати! Хто тут старший у селі, я чи ви?

— Я тут у своїй хаті найстарший! — скрикнув я, олютившись. — Що се за розбій такий? Я нікому нічого не винен, а тут мене нападають! Пане війте, я на вас скаргу подам!

— Хе, хе, хе! — сьміяв ся вїйт, — а дивїть, як ставить ся! Нікому нічого не винен! Ну, ну, дай то Боже! зараз будемо видїти. А скажи но ти менї, невинний чоловіче, де ти того забитого Жида подїв, що ти його вчора по ночі віз?

Менї нараз мой луда з очий зпала. Як не зарегочу ся, як не зайду ся сьміхом, то гунцвот не мов імя, коли я так реготав ся від уродження свого. Трохи, кажу вам, на землю не покотив ся зо сьміху.

Вїйт став як тото теля, що о новї ворота вдарить ся. Але далї знов визвїрив ся на мене.

— Куме, я тобі по добру кажу, не сьмій ся, признай ся до всього, то вже я вставляю ся за тобою, аби тебе високий суд не повісив, аби тобі житя дарував. Не відпирай ся, коли не хочеш на шибениці ногами перебрати.

Я ще дужше зареготав ся, аж за живїт руками держу ся. Се й зовсім розлютило вїйта.

— Вязїть його! — крикнув він десятникам.

— Алеж пане вїйте! — сказав я отямившись, — постїйте, я вам у всїм признаю ся, навіть ласки вашої не буду прасити в судї.

Вже як маю висіти за одну ногу, то радше за обі!

— Признавш ся?

— Алеж розуміє ся!

— Ну, деж той забитий Жид? Ще єси його не закопав під вугло?

— Ні, ні!

— Ну, а деж він?

— Таки лежить у стодолі.

— Ходи, покажи нам!

Взяв я ключ, ідемо. Гляджу, аж під стодолою варта. Ну, Богу дякувати! І Савка тут! Ще ліпше. А народу насходила ся повна обора. Що то, вість рухнула по цілім селі, що „деревляний філософ“ Жида забив тай під вуглом закопати хотів. Я йду посеред тої глоти тай усміхаю ся, а тут мир божий лиш: шу, шу, шу! буцім то: адіть, і вішати його будуть, а він собі байдуже! що то „деревляний філософ!“

Прийшов я підо двері, а десятники все коло мене! Отворив...

— Ну, прошу, пане війте, осьде той забитий Жид!

Війт позирнув і очи витріщив.

— А-а-а! Ба, то що?

— Тото саме, що я вчора віз по-ночи. Скринька до різання січки!

Тут увесь нарід, що товпив ся довкола стодолі, як не зарегоче ся, то Господи твоя

воля! Певно аж у небі чути було той регіт. І десятники, і присяжний, і польові, всі реготали ся, навіть війт усміхнув ся і зачав мене перепрашати за цілу тоту оказію тай за те, що повірив дурному Савці. Сьміху на ціле село. А скриньку мою як зачали того дня трібувати, то мені пять околотів соломи порізали! От так то я і до скриньки прийшов і з цілої громади сьміх зробив!

23. жовтня 1881.

Домашній промисел.

Оповіданє ложняка.

ДОБРИЙ ЗАРОБОК.

6

Вичитав отсе я в газетах — бо я письменний троха — що Бог дав нашому кравви такого доброго маршалка, який каже: „Всіх сил доложу, аби тільки домашній промисл у Галичині піддвигнути. Вже нехай собі там що хоче паде, а що хоче пропадає, а домашній промисл муспить піднести ся!“

Читав я також, як то дуже вихвалюють той наш домашній промисл такі великі панове, як граф Дідушицький¹⁾, пан Вержбіцький²⁾ і інші, як то вони за дорогі гроші скуповують туцулське черепа, покутське шматє, старі килимки, їрдани, крайки та деревляні вироби,

¹ Мова тут про пок. графа Володимира Дідушицького, основателя цінного природописного, археологічного та етнографічного музею у Львові.

²) П. Людвік Вержбіцький, коло 1880 р. директор міського промислового музею у Львові, видав цінний атлас: *Wzory przemysłu domowego włościan na Rusi*“ у X випусках.

і не тільки виставляють їх на показ усему світови, а ще й портрети з них малювати кажуть і книжки про них пишуть. Ну, думаю собі, хвала-ж тобі Господи! Прецінь раз і в наше віконце засвітить сонце. Чей може й мені всьміхне ся година. А треба вам знати, що й я, хоч ніби заможний і господарь на ґрунті, таки дещо тим домашнім промислом займаю ся. Правда, промисл не Бог зна який: виробляю ложки, нецки й кропила з дерева. Се вже у нас у роді держить ся, з діда-прадіда. Маємо з давен давна свій лісок, самі берези, липи, клени та ясені, і така вже в нас установа, що кілька котрий у родині старих дерев зрубає, то має два рази стільки молодих засадити. А середніх зовсім рубати не вільно.

Як кажу, промисл не Бог зна який. Зрубаю три старі дерева, то вистане матеріялу на рік або й на два. Робить чоловік по більшій часті „на уряд“, на замову, а на продаж хиба де раз у рік вивезу те, що полишає ся, що люди просто з хати не розберуть. Хиба що кропила два рази до року вожу на Кальварію на відпусти, та до Самбора на Матки, та до Дрогобича на сьвятої Трійці. А ложок моїх на ярмарках ніде не побачите. За ложками до мене люди з за двадцятої границі ходять, і що тільки нароблю, зараз розхапують. Не буду хвалити ся, але те тільки скажу, що люди кажуть: нема над мої ложки.

І легкі, й зручні, й тривкі. Не знаю, чи знаєте ви, що у нас по селах кожний ложкарь має свій питомий спосіб, свою форму ложок: один робить такі незграбні, як копачі, другий занадто повигинані, так що як їси, то все мусиш перед самим ротом розілляти, а инший знов і добрі робить, та що, коли так якось деревляне пасмо перетинає, що нехай тільки ложка вигляне троха на сонце, або й так від кухонної жарі — зараз тріскає. Ніби то не велика штука деревляну ложку зробити, а все таки треба мати свої способи, знати ся на матерії, вміти її як слід порізати, вміти висушити, ну, і пропорцію відповідну при самій роботі потрафити. І не з кожного дерева добрий виріб буде, треба й дерева дібрати.

У мене, як вам кажу, вже з діда-прадіда той промисл веде ся. Так от звичайно, коли зі своїм найстаршим сином засяду ложки робити, то в нашій хаті правдивий ярмарок. Блискавкою вість по селах розлетить ся: ого, Яць Яремишин засїв ложки робити! І зараз на другий день починають напливати люденькове, а поперед усього зі свого села. Ті мають перше місце і дешевшу ціну — така вже від давна угода між нами, а се, бачите, за те, що мені мій лісок шанують. У камеральнім чи в панськім, то крадуть що хто може захопити, а в моім анї прутика не ткнуть, хоч сей тут таки під носом. Ну, давній звичай, і всі вже

того держимо ся. А поки своїх уконтетую, то вже гляди, і з дальших сіл, як на сьвячену воду за чергою чекають. — „А для мене, куме, копу!“ — „А для мене пів копи!“ — „А для мене на снів з Олексою копу!“ — Позаписую собі всіх, визначу, на коли будуть готові, і вони собі йдуть. Але вже котрі з далека, з над Дністра, з Дблів поприходять, тих ніяково ні з чим відправляти: чекають, поки не нароблю стілько, скілько їм треба. Нераз по пятеро й по десятеро ночує в мене, то під шопою, то на тоці в стодолі. А вечером, видима річ, треба потракувати людий ним Бог дав. Ми з сином робимо на вісних стільцях, каганець бувало сьвітить ся, а чужі люди позасідають на лаві, розмовляють, оповідать, як їм жив ся, що у них нового, а кождий при тим очима пасе мою роботу, чи швидко відійде той, що перед ним стоїть.

Такий то був той наш домашній промисл від давніх часів, від коля затямили люди. Пожитку з того не много, бо ціна ложки — дрібниця, а напіпнати ся коло неї чимало; ну, але бодай чоловік з людьми жив, здибав ся, мав знайомих, мав пошановок по чужих селах, де тільки було показати ся, — ну, і не без того, щоб часом дещо й до господарства не докапнуло.

Так от вчитавши, що там у Львові настав такий добрий маршалок, що хоче бути

опікуном нашому домашньому промислови, я аж Богу подякував на radoщах. Правда, не міг я того дочитати ся, яким то способом хоче пан маршалок підносити той промисл, але врадувала мене сама добра воля. Вже то, думаю собі, такий пан мудрий і вельможний винайде собі способи, про які нам, простим хлопам, і не снило ся. А на разі хоч те добре, що звернув на нас своє око; допоможе — не допоможе, а хоч оборонить нас від Жидів, що то кількох знайомих мені ложкарів так хитро взяли в свої руки, що бідолахи днями й ночами всею хатою сидять і роблять ложки для Жидів по 10 кр. від копи. Матерія жидівська, се так, але за роботу такий бідолаха ледви стільки дістає, що з тяжкою бідомою може видихати. Пробували Жиди й до мене підійти, але не вдало ся: у мене свій ґрунт і своя матерія, тай не такий я, щоб мене зловити. Давали навіть гроші в познку і до спілки напирали ся. „Давайте, кажуть, до спілки фабрику деревляних виробів заложимо“. І тим мене не підїхали. „Дайте ви мені спокій — сказав я їм, — шукайте собі своїх жидівських спільників, а я собі буду по старому свою роботу робити“. Від того часу почали рити підімною. Підїудили податкового комісаря, аби наложив на мене зарібковий податок. Але комісарь був чесний чоловік, Жидам на слово не повірив, зїхав до мене, оглянув мої струменти, мій лїсок, мій

склад сухого дерева, переслухав людей, а переконавши ся, що займаю ся роботою тільки в хвилях вільних від господарства і на малий розмір, дав мені спокій, а Жидів відправив ні з чим.

— Певно то поперед усього в тім сила, щоб охоронити наш домашній промисел від таких непрошених опікунів — подумав я собі, вичитавши про щиру для нас охоту пана маршалка. — Го, го, — говорю врадуваний до всіх знайомих, — а видите, прецінь то раз і з нашого Підгір'я на всю Галичину сьвітло плине! Адже-ж пан маршалок із нашого близького сусідства, зі Старого Міста!¹⁾ Сьміло можу сказати, що мої й мого батька ложки вигодували його на чоловіка. Старомійські всі тільки від нас із давен давна ложки купують. А вже певнісінько, що в наших нецках його дитиною куцали і нашим кропилом кропили! Ну, то й не диво, що нас пригадав собі тепер, коли таким паном зробив ся. Чекайте лишень, яку то він для нас поміч придумає!

А людонькове слухають тої мови, тай собі-ж радіють.

— Ну, що-ж, дай Боже, дай Боже, щоб то й з нашого простого стану вийшов для цілого краю пожиток!

Один тільки невірний Хома знайшов ся в селі — так навіть і звав ся Хома Губатий.

¹⁾ Мова тут про бувшого краєвого маршалка Миколу Зиблікевича.

— Е, каже, куме Яцю, не маєте ви й доси чого нарікати на свою долю, а на панську поміч не спускайте ся! Я там панів не суджу, але то вам кажу як старий: ніколи якось панська ласка хлопови на здоровле не виходить. Не дарме то старі люди й приповідку зложили: не міряй свого носа з панами, бо як твій буде довший, то тобі вріжуть, а як буде коротший, то тобі-ж натягнуть. Панська ласка бистрим конем їздить.

— Я вам тому, куме Хомо, не перечу — сказав я, — і на жадну панську ласку не спускаю ся, але думаю, що як буде людям ліпше, то й мені буде ліпше, і що прецінь пан маршалок слів на вітер не кидає.

Так то ми собі балакаємо сюди-не-туди, аж ось приходить новий нумер газетини тої, що то її з кумом дяком до спілки пренумеруємо. Пише там щось довго і широко про якісь „корпорації примусові“. Що за чорт? Читаю я, читаю, зразу нічогоїєнько не розумію, а далі нахожду, що то про цехи мова. Давні цехи мають бути відновлені, з самого Відня наказ прийшов. Е, думаю собі, се не про нас писано. Цехи то для міст, для ремесників, а у нас по селах як сьвіт сьвітом цехів ніяких не бувало тай не буде.

Було то якось у пущіне, зимою, а от так коло середоїстія забираю ся я з сином до ложок. Робимо день, робимо другий, третій, на-

роду збирає ся чим раз більше, балакаємо. Аж тут шандар надходить.

— Добрий день!

— Добрий день!

— Дай Боже щастя!

— Дай пане Боже! Дякувати за слово добре.

Сів він на лаві край вікна, дивить ся на нашу роботу, а далі каже:

— А що се у вас, господарю, стілько людей?

... Та так, за ложками поприходили.

— То ви ложки робите?

— А вже ж роблю, от так часами, як хто замовить.

Узяв він одну готову ложку, оглянув. — Гарна робота — каже. — А де то ви вчили ся того ремесла?

— Ніде. То в нас у роді, з батька на сина переходить.

— А, так! А маєте ви свідощтво здатности?

Я видивив ся на нього, як, не при вас кажучи, теля на нові ворота.

— І чого-ж ви так на мене витріщили ся? — каже шандар усьміхаючись. — Чи не розумієте мене, чи що?

— Тай справді не розумію — відмовив я.

— Як то, хіба-ж не знаєте, що вийшло таке право, щоби ніхто не сьмів займати ся ніяким ремеслом, хто від свого цеху не має сьвідоцтва здатности?

Я остовпів на таку бесіду.

— Ремеслом?... — пробовкнув я. — А хібаж се ремесло?

— А щож таке?

— Се... се прецінь домашній промисл.

— Ха, ха, ха! — розсьміяв ся шандар.
— Добрий то мені домашній промисл, коли ви товар на продаж робите. Як би ви тільки для свого дому робили, то се був би домашній промисл, а так воно ремесло.

— Але як же я маю з цеху сьвідоцтво брати, коли я до цеху не належу?

— То нічого не значить. Коли узнають, що ви здатні, то вам сьвідоцтво дадуть. А поки такого сьвідоцтва не маєте, то й робити для інших не маєте права.

З тим шандар і пішов, лишаючи нас мов окропом облитих.

Що тут на сьвіточку робити? Запрягаю я коні, їду до міста, а сина лишаю при роботі: не можна-ж стілько чужих людей ні з чим відправляти. Беру з собою на всілякий кінець кілька срібних, і вїо! Аж по дорозі приходить мені на думку: ба, до якого то цеху міг би я належати? Який майстер може видати мені сьвідоцтво здатности, коли в місті ні один ре-

месник виробом ложок і кропил не займає ся? Га, що робити, міркую собі, треба буде йти до всіх, хто тільки займає ся виробами з дерева, може таки котрий дасть мені те прокляте свідощтво.

Приїхав я до міста, йду поперед усього до знайомого стельмаха. Розповідаю йому всю річ: так і так, де тут шукати поради? Той зразу розсьміяв ся, а далі, коли я йому вияснив, що в наших селах шандарі не жартують, задумав ся.

— Щож, пане Яремишин, — каже, — коли так, то треба щось міркувати. Знаєте, у нас є лиш два цехи, що займають ся деревляними роботами: стельмахи й столярі. Маємо тут одного теслю, то той пристав до столярів, і одного боднаря — той у стельмаськім цеху сидить. А куди би вас припутати, сего я зовеїм не знаю. Ходімо — я піду з вами — насамперед до нашого цехмістра, поговоримо з ним, а як з ним нічого не буде можна зробити, то підемо до столярського.

— О, Біг-заплать вам, пане майстер, за вашу прислугу! — сказав я.

Пішли ми. Стельмаський цехмістер наморщив чоло, зарушав вусами, коли я розповідав йому свою справу.

— Виріб ложок до нас не належить, — відказав коротко.

— А до кого-ж належить? — питаю його.

— Або я знаю? Се вже ваша річ, не моя.

Вийшли ми, йдемо до столярського цехмістра. Сей політурував якийсь стіл і весь був замазаний терпентиною. Просив нас сісти на якихось дошках, сам спер ся на столі і покликав хлопця, щоб йому сухими руками напхав до носа табаки, чихнув разів зо три, і вислухавши мої просьби крикнув:

— Там до біса! А якже я вам дам свідство здатности, що ви вмієте ложки робити, коли я сам на тій роботі не розумію ся? Адить, у мене самого ложки куповані.

— А кудиж би то подати ся за таким свідством?

— Не знаю, любі мої. Найліпше підіть до староства, там вам уже вяснять.

Думаю собі: щож, коли до староства, то до староства. І справді, є в тім рація. У нас у всякому ділі найліпше до староства вдати ся. Чи то податок, чи заразлива хвороба, чи церковна справа, чи пожежа, чи школа, чи дорога або міст, чи скарга на війта — з усім іди до староства як у дим.

Іду, попрощавши ся з моїм знайомим стельмахом, але ледви що я на ринок, до ратуша простую (староство в ратуші), аж тут мій цехмістер стельмаський сїп мене за полу.

— Слухайте, пане господарю, — говорять — а ви при своїй роботі вживаєте токарні?

— Ні, не вживаю.

— А яких же струментів уживаєте?

— Та яких би? Крім совири й пилки хіба теслиці, різця і вісного ножа.

— Ну, так же й кажіть! — скрикнув він радісно. — В таким разі вас очевидно треба приписати до боднарів. А що у нас окремого цеху боднарського нема, а одинокий тутешній боднар належить до нашого цеху, то й вам прийде ся до нас приступити.

— А Бог би з вас говорив, пане цехмістру! — скрикнув я з дуру врадувавшись. — Значить, буду міг у вас дістати тоту нещасну карту?

— Ну, то ще побачимо. Порядок вимагає, аби цехової карти не видавати нікому, хто у цехового майстра не витермінував і не визволив ся.

— Але-ж бійте ся Бога, — скрикнув я, — пане цехмістру! Чей же не скажете мені йти тепер до терміну до стельмаха або до боднаря вчити ся ложки робити, коли й так ніякий стельмах ані боднар їх робити не вміє?

— Ну, ну, — сказав цехмістер усьміхаючись, — того я вам не кажу, але цехові приписи мусите сповнити.

— Якіж то приписи?

— Майстерштік зробити, се перша річ.

— Майстерштік? Який же я вам майстерштік зроблю?

— А що? Кожному цеховому по пів тузина ложок, а мені зо два тузини, от вам і майстерштік буде.

— Ну, се би ще можна.

— Але се нічого. Треба дати вписового пять ринських, на сьвітло цехове других пять, ну, а за те, що вам без термінованя карту видамо, мусите зложити таксу 40 ринських, і на послідок, розуміє ся, трактамент для цехових братий. В такім разі видамо вам карту, з нею підете до уряду податкового, дістанете аркушик зарібковий, з аркушиком зголосите ся до мене, впишу вас до реєстру цехових майстрів...

І викладав се так спокійно й розсудливо, немов би вже порядкував на столі трактамент для цехових братий. Злість мене взяла, не дослухав я його роздебендюваня.

— Бувайте здорові, пане цехмістру! — крикнув я.

— Ну, що-ж се, куди ви?

— До дому.

— Ну, а карта цехова?

— Спасибі, вже не потребую.

— А то чому?

— Бо від нині закидаю увесь свій промисл. Знаєте, пане цехмістру, всего того, що ви мені тут вилічили платити, я й за десять літ не зароблю, не рахуючи вже своєї матерії. Сховайте собі свою карту і свій гонор цехо-

вий! Обійде ся циганське весіле без марципанів.

І я пішов, натиснувши шапку на вуха, щоб не чути, як кликав за мною пан цехмістер.

Приїхавши до дому, я як стій повідправляв чужих людей, кажучи їм, що вже більше ложок не буду робити, а струменти всі запакував до скриньки, під замок і до комори, нехай лежать аж до ліпшого часу.

За кілька день знов шандар рип до хати.

— А що, маєте карту здатности?

Я рукою махнув.

— Бог з нею — кажу, — на що вона мені тепер! Від тепер я не думаю й доторкнути ся до ложки, хіба при їді.

— Ну! памятайте собі! Бо як вас зловимо на продаваню, то прилади всі заберемо, і ще 50 ринських кари заплатите!

— Чи так? Ну, сю пересторогу справді варто собі затишити.

Так то я розстав ся зі своїм промислом. Почув ся чоловік нараз як без рук. Ходжу, нуджу ся, а далі з нуди думаю собі: „Чекай же ти! Напишу хоть лист до самого пана маршалка!“ І написав. Усе йому виложив. Як нашої роботи ложками його ексцеленція в дитинстві годував ся, як тепер ми від нього ждали опіки й підмоги, і як нас раптом отся цехова устава підрізала — все по порядку. Виписав я

Йому також, кільки то в наших сторонах ковалів, шевців, ткачів, теслів та інших ремісників через ті цехи хліб потратило, а на остатку, як то ціла та історія з цехами тільки Жидам на добре вийшла, бо Жид таких збанкретованих ремісників бере до себе ніби на службу, вироблює для себе аркушик зарібковий, і каже бідолохам робити на себе. Жид збогачуєсь, а вони ледви дишуть...

Виписав я се все і післав до Львова до рук самого пана маршалка. Отже підіть ви — як післав, так і до нинішнього дня ніякісїнької відповіді нема. Ну, та воно й видима річ: де би там такий великий пан хотів відповідати на базранину простого хлопа! Тільки те мене дивує: по що в такім разі гомоніти так голосно про піднесенє домашнього промислу?...

Львів, у січні 1887.

ДОВБАНЮК.

Присвячую Степанови Ковальову.

Да його властиво так тільки прозвали Довбанюком, за те, що все ходив у тих шляхотських, незбираних, як то кажуть, вибачте, „довбаних“ штанах. А звав ся він властиво Городиський. Шляхціц був, — правда, що з тих ходачкових, але фуми шляхетської стілько, що хоч і графови не стид би. Іде тото бувало вулицею, обшарпане, в полотнянці два роки непраній, заталапаній по колїна, — хто би його не знав, то би йому кусник хліба дав як дідови, а зустріне ся з хлопом, то надує ся як той индик, ніс до гори, ніби зорі лічить, тай просто насупротив, не вважає ні-на-що. І найно би поважив ся чоловік не обминути його або підтокою за полотнянку зачепити, то так зганьбить, що й о сьвітї не стямиш ся!

— А ти мудю! А ти хлопе! А ти опришку! Чи не бачиш, що я йду, не можеш уступити ся?

Свої люди вже знали тоту його фудулію, то тільки всміхне ся бувало чоловік тай скаже :

— Ну, ну, пане Городиський (як би не сказав „пане“, то крий Мати Божа, образить ся на смерть!), вибачайте за сей раз, я нехотячи!

І Городиський гордо кивне головою на знак, що перемінив гнів на милість, і почалапкає собі дальше вулицею. А коли се лучило ся з незнайомим, чужосільним чоловіком, то такпй нераз стане, слухає-слухає Довбанюкової ганьби, а тут видить, що чоловік зовсім ледащо, тай почне кптити собі з нього.

— Ба, а чомуж то пан у кариті четвернею не їдуть, а тільки пішки по болоті чвалають?

— Чекай но ти, чекай, — скрикне на те Довбанюк, — прийде ще такий час, що ми, шляхта, будемо вами, хамами їздити!

— А бодай то Бог о тім не довідав ся! — сьміє ся чоловік, а Довбанюк іще дужше лютує.

— Орати будемо вами, так! А вашими бабами волочити, щоб ти знав! Ти гадаєш, що я жартую? Чекай тільки, за два роки Польща буде, побачиш!

Почувши таку бесіду чоловік швидко перестав сьміяти ся, з якимось острахом позирне на Довбанюка, далі сплюне що сили, тай мовчки

рушає дальше в свою путь. А Довбанюк також сплюне тай воркоче собі під носом :

— От хами! Як собі розібрали. Забули вже дісціпліну, зовсім забули! Але чекайте лишень, прийде ще на вас криска, пізнаєте ви, що що шляхтич, то не хлоп. Най но тільки нам Польща верне ся!

Дуже часто він, бідолаха, тоту небіжечку Польщу згадував. Тай Бог його знає, як йому здавало ся: чи тоді грушки на вербах рости будуть, чи колачова туча спаде, чи що? Те тільки видавалось йому певним, що тоді й найгіршому шляхтичеви що день буде пущанє. А тут у нього бідолахи що день велика п'ятниця. Робити, бачите, не хоче ся так тяжко як хлопови, своїх достатків хіба стілько, що на хребті, ну, а їсти треба. От так де саду пильнувати, в пасіці роїв доглянути (хоч бжіл дуже бояв ся і на пасічництві не розумів ся), підчас толоки кєло женців постояти або зимою скипок наколоти та збіже на млинку провіяти — стілько його й роботи було. А не кличе бувало й до такої ніхто, то він літом у ліс на губи плентаєсь, набере голубінок, гіркань, сиріжок, накладе дебудь огник тай пече-пече й їсть. А зимою, то так таки голіруч із хати до хати волочить ся, посидить, посопе, побалакає, коли що дадуть, то перекусить, а як ні, то далі плентаєсь.

Було в нашім селі кілька богатих шляхтичів, ще й тески Довбанюкові, все Городиські, хоч і не свояки. То ті вже зелядь мали на нього. Літом до роботи запрошують, а й зимою не забувають. Не знаю, чи там змова між ними була, чи що, досить, що коли Довбанюк у них не сидів і не стравував ся, давали йому „лігурально“*) що тижня по гарцови ячмінної муки. Ми діти бувало сьміху маємо!... Скоро тільки субота вечір, мій Довбанюк нічого нікому не кажучи, бере мішочок за ремінь, тай у село. А ми також нічого не кажучи, тай за ним.

— А ви куди, колодачки? (Всі діти у нього звали ся „колодачки“.)

— Та так собі! Біжимо послухати, відки пси гавкають.

— Дам я вам псів!

І він грозив нам пальцем. Дуже, бачите, не любив, коли хто за ним заглядав, що він робить, або куди ходить. А нам тільки того треба. Нам хоч би й у кінець села пробігати ся, аби тільки Довбанюка подразнити. І як то вже він ізвивав ся, через плоти скакав, у кукурузи та в колопні ховав ся, коби тільки змити нас, аби ми не знали, в котру хату він заходить. Та куди тобі сховати ся перед

*) Регулярно.

чотирма парамв всевидющих дитячих очий!
Куди він, туди й ми за ним, а все кричимо:

— Пане Городиський, геп-геп! Пане Го-
родиський, геп-геп!

— Ну, ну, — воркоче він із колонень! —
гешну я тебе одного з другим, лиш ти не йди
леві з очий!

А коли вже дістане свій тарчик муки,
з хати виходить, тай просто на вулицю. Тоді
вже анї гадки по за плоти скакати. Самою се-
рединою дороги суве, і борони Господи до
нього відступити! Тай просто до нашої хати.
З моім татом він якийсь давній знайомий був,
ну, тай пасіка у нас, сад; досить, що він усе
любив пересиджувати у нас, коли де инде діла
не мав. „Тут мов припичовище, каже бувало,
поки не проженете“. І скринька його зо шма-
тєм у нас у коморі стояла. Навіть горнець свій
і залізну ложку в тій самій скриньці мав. Так
то він у тім горшку що дня собі у нас лемішку
варив із тої муки. Зварить бувало, водою роз-
пустять тай сербав. Мама не втерплять, кап-
нуть йому молока до тої бевки, а він відверне
ося, шби не бачить, аби не потребував дяку-
вати. Не любив бачите, виду показувати, що
хтось йому ласку робить, а вже попросити в ко-
го чого — радше з голоду згине! „Що то“,
кажуть бувало мама, „шляхетська манерія“!
Тай бай дуже собі, привикли до старого Дов-
банюка:

Так отже послухайте, яка то старої голови на старість дурниця вчепила ся! Неділя була, десь так перед Петром, саме того року, як то тота польська рухавка в Варшаві счанила ся. Газет у нас тоді ніяких не було, а так тільки глухі вісти поміж народом ходили, що „Поляки прийдуть, хлопів різати будуть“, або що найменше „панщину завернуть“. Хлопи дуже похнюпились, а шляхтичі мов на дріжджах росли. А село наше, бачите, мішане: більша половина хлопів, а менша шляхти. А що вже наш Довбанюк, так сей не раз і кризь сон кричав: „Чекайте но ви, хами, скоро Польща буде! Ми вам!“

Від самої весни ходив як загорілий. До роботи ніякої хоч його риж то не піде, а хоч би й пішов, то що з нього за работа! Нехай там собі рої летять, куди їх Бог провадить, нехай костогризи та сорокопуди черешні об'їдають, нехай каня всі гусята побя — він ані не бачить ані не чує нічого! Адже швидко Польща буде! То й не дивниця, що поки що до чого, а наш Довбанюк таки порядно з голоду млів. На його лихо й губи того року не зародили і рвба не ловила ся. Як би не той гарчик ячмінної муки, що йому що суботи тески давали, то був би Довбанюк таки не дочекавши Польщі з голоду загиб. Мама прогудувати його не могли, бо у них і своїх дітей було досить, а передновок випав тяжкий. Але Довбанюк

байдуже собі! чим тісніше коло нього, тим дужше він за своєю Польщею вбиває ся.

Сидимо ми отак на приспі з полудня: тато, ще кілька сусідів і ми діти, а Довбанюк на сінешнім порозі лемішку їсть, таки з горшка, нерозпущену. Пожурала ся наші газди передновинком, а далі на повстанє зійшли, розповідають, що хто на ярмарці чув або від чужосільних.

— Кажуть, що щось Маскаль замагає, — бовкнув один.

— Хто то каже? Хто сьміє казати? — аж скрикнув Довбанюк зірвавши ся з порога і кинувши до горшка своєю зелізною ложкою.

— Ой, пане Городиський, круто з вашою Польщею! Там, повідають, Маскаль повстанців як риби в саку ловить, а котрих зловить, то з ними таке робить, що був-був когут, а потому зістав каплуном!

— Дурні повідають, а ще більші дурні слухають!

— Ну, та ми власне по тихо собі шептали, щоб ви не потребували слухати.

Загальний регіт. Довбанюк аж почервонів зо злости, але не сказав нічого, тільки сів назад на поріг і взяв ся знов до свого горшка з лемішкою.

— От дармо-сте пана розгнівали, — передразнює один газда. — Хто знає, може он

завтра Польща буде! То то будете в ярмі ходити, що аж гей!

-- Га, як у ярмі, то в ярмі, — відмовляє другий. — Але я гадаю, що нап Городиський не будуть такі, покажуть свою велику ласку для нас дурних хлопів.

А Городиський нічого, тільки сопе та ячмінну лемішку уплітає. Коли в тім собаки загавкали, а з сусідного закаулка залунав немов цапний бек, тонкий голосок:

— Гіршки друтоваць, мамб-о-о!

— Агій, сказив ся та в неділю горшки дротує! — загомоніли газди.

— Препрашам, я сем завтра подротую, а нині тільки шукам, де сем преночую! — відізвав ся з за плота такий самий цапний голос дротаря.

— Чи бач, який хитрий! Ну, ходи сюда, ходи! — сказали тато і вказали дротареві перелаз.

Дротарів у нас у ту пору дуже радо приймали, бо дротарь усе одно, що газета, про всяку всячину розкаже. Бувало повна хата людей найде як на комашню*), а він собі на лаві засяде, та „сем“ та „лем“ — і плете, що йому слина на язик наверне, а люди аж роти порознімають та тільки ахають. Та й волочило ся тих дротарів багато, що кілька день усе

*) Комашня — гостина за померлі душі.

якийсь новий. Чутка йшла навіть, що їх на-
вмисне підсилено. Одні казали, що їх пани
підсиляють, аби хлопів бунтували, а другі ка-
зали, що уряд підсиляє, аби пантрували, чи
хлопи справді не бунтують ся.

Так і сей дротарь. Переліз на подвірє,
привитав ся з газдами тай сїв на приспі. Спо-
чивав. Газди його розпитують то про се, то
про те, а він нічого. Слово-дві скаже, тай далі
сопе. За невеличку хвилю вже відкись по селу
чутка пробігла, що дротарь об'явив ся. Ого, за-
раз пів подвіря людей насходило ся, новин по-
слухати. Тоді мій дротарь як не розбалакаєсь!
Зразу затинав і „сем“ і „дем“, плів щось таке,
що мара знає що, а далі почав чисто по поль-
ськи, тай уже не про що, як тільки про пов-
станє. Почав розповідати, як то повстанці бють
Москаля, як Француз і Англїк ось-ось уже
Полякам на поміч виступлять, як і наш цїсарь
нічого против того не має, щоб Москалеви
„курти скроїти“, як то де инде й хлопи до пов-
станя йдуть, а пани хлопам не лиш панцину,
але й усі діси й пасовиска дарують.

— *Pójdźcie, ludzie, pójdźcie!* — говорив
він. — *Ojczyzna woła! Słuchajcie piosneczki!*

Тай затагнув своїм цаниним голоском:

Stój, wrogu, stój, ...

Bo nie ustał bój!

Співаючи він підскакував, крутив ся на
одній нозі, помахував у одній руці звом дроту,

а в другій тим шилом, що горшки править. Люди слухали, дивили ся як на комедію, деякі сьміяли ся, жінки хрестили ся. А коли дротарь закінчив свою пісню страшними словами :

Powiesimy was po parze,
Czynownicy, dygnitarze! —

то всі вибухнули голосним реготом, так кумедно вертів ся та перекривлював ся дротарь.

— Pójdźcie, ludzie, pójdźcie! — проговорював він дальше. — Pokażcie, że wy wierne polskie dzieci!

— Та брешеш, козячий сину! — сказав на те з добродушним притиском один газда, — бо ми анї не діти, анї не польські!

— Дротарю, я йду з тобою! — залунав нараз різкий, могучий голос. Усі озирнули ся й ахнули. На порозі сінешних дверей стояв Довбанюк з горшком недоїденої лемішки в одній, а зелісною ложкою в другій руці, і не зводячи очий із дротаря, грозив, бачилось, цілому світові.

— Я йду з тобою, чувш, дротарю! — повторив він іще раз, — А їх не клич, се хлопство нічого не розуміє.

— Довбанюку! — скрикнув йому мій тато, забувши навіть утитулувати його паном. — Чи ти стїк ся, чи тобі що такого?

— Мовчи, хаме! — гримнув Довбанюк, кинувши на тата таким неописано згїрдним

поглядом, якого я з роду не бачив і бачити не буду. І не кажучи більше нічого, він обернувся, пішов до комори, відмок своєю скриньку, вложив до неї горнець до половини повний лемішки, положив таки необтерту ложку, замък скриньку, оховав ключ у сїнех під ступу, і взявши в руку палицю, вийшов на подвірє.

— Гурра! — повитали його люди грім-~~ням~~ окликом.

— От козак, раз козак!

— Оперезав ся, зовсім зібрав ся.

— Хоч до повстаня, хоч у просо вороб-
ців пуджати!

Мов град сипали ся насмїхи на Довба-
нюкову голову. А він нічого собі. Взяв дротаря
за-під-руку, навіть не поклонив ся нікому, тай
пішли.

— Гей, музики військової! З парадю про-
вести пана капітана! — крикнув хтось, і за
хвилю де не взялась юрба хлопців з цебри-
ками, нецками, скіпцями; другі по при них
з патиками, тай луп-цуп, трах-тарях, тараба-
нять що сили! Я й сам, тямлю як нині, лупив
по цебрику, що трохи дно не вибив. Крик,
івалт, гармідер! А за бандою друга купа йде
— парубки, газди, та ревуть-ревуть:

Пристань Юрку до вербунку,

Будеш їсти з маслом курку!

Будеш їсти, будеш пити,

Довбеньками воші бити.

Ну вже, одно слово, зі славною парадною проводили ми Довбанюка аж за село. А він нічого, пішов, навіть не подякував.

Минули жнива — за Довбанюком і сдужи загули. Мов у воду канув. Уже люди й сміяти ся перестали. Аж ось на першій Матки знов ялось так випало, що у нас на првспі народу аїбрало ся чимало. Сидять, балакають. Коли нараз глядимо: лізе щось улицею, обдерте, згорблене, скулене, ледво ноги за собою тягне. Тай ноги лепські; подрапані, покровавлені по самі коліна, бо як раз тільки до колін останки штанів досягали. Лізе престо на наше подвір'я, наближає ся, знімає з голови щось ніби лопуше ликом повязане... Госпеди, та се-ж він сам, се Довбанюк!

— Юрку! Пане Городиський! Чи то ви? — скрикнуло разом до нього кільканацять голосів. Але в жаднім голосі й тіни насмішки не було.

— Я! — відповів коротко Довбанюк, і, здавало ся, з крайнім напруженем усіх сил випростував ся і гордо пройшов крізь товпу згуртованих біля нього людей. Усі до нього з запитами: а що? а як? а де? а куди? а коли? — а він ані слова. До сінни, та під ступу, та до комори, та до своєї скриньки. Відмок і першим ділом хап за горнець з лемішкою та за залізну ложку. Горнець був повний і ложка була повна, але пліснятнини. Йому байдууже!

Немов нічого й не бувало, сів на той самий сінешний поріг, здрапав плісень, та як почне їсти, як почне!... Люди обступили його довкола і постовпіли.

— Бідний чоловік! Два місяці нічого не їв!

На силу мама вирвали йому з рук запліснілу лемішку та дали теплого борщу, пирога, молока. На силу попоїв і прийшов до себе. На силу розговорив ся.

— Та деж ви були?

— А дідько знає! Десь на границі.

— Та щож ви робили?

— А дідько знає! Якись дуби тягав. Було нас дванацять, таких самих старих дурнів, як я. Завели нас до якогось пана тай там казали ждати на розкази. Ждали ми, ждали, розуміє ся, в лісі. Далі пану навкучило ся, тай каже нам: „От, не маєте тут що робити, тягайте оті дуби з того боку границі на сей бік“. А то вам через ліси та ветри такі, що крий Боже! Се, каже, потрібно буде для войованя, коль сюди війна прийде. Тягати каже швидко, а їсти дав щораз то скупійше. Тягали ми, тягали, — адіть, як обтягали ся! а далі взяли тай утекли.

— Та кудиж ви ходили такі довгі часи?

— А дідько знає! Найбільше лісами.

— І ніхто вам нічого не казав?

— Ні, ніхто. Я гадав, що хоть арештують та цюпасом до села відішлють — отже не хо-

тіли. Прийшло ся самому, голому й голодному, паляндрувати. Господи, що я назнав ся, що я назнав ся!...

— Ну, а в повстаню ви були?

— А дідько знає! Здасть ся, не був.

— Ну, а Польща буде? — вирвалось у когось знехотя з уст.

Довбанюк тільки голову понурив. Мовчав, мовчав, а далі зірвав ся, тупнув покаліченою ногою до землі, махнув зелісною ложкою по повітрю в якімось неозначенім напрямі, та на ціле горло як не крикне:

— А нехай їм там усім тристенний дідько матір мучить!

Львів у лютім 1886 р.

У К У З Н І .

Із моїх споминів.

На дні моїх споминів, десь там у найглубшій глибині горить огонь. Невеличке огнище неблискучого, але міцного огню осьвічує перші контури, що вириваються із темряви дитячої душі. Се огонь у кузні мого батька.

І доси бачу ту залізну лопатку, якою батько набирає вугля з дощаної скрині — те вугля він сам випалював за хатами в ямі, що й доси називає ся вугляркою, хоча тепер уже й сліду її нема — кидає його в паленище на жмінку розжареного вугля принесеного в черепку з хати, а потім своїм звичайним покvapним способом обзиває ся до слуги :

— Ти, ти, ти, Андрусь, ану димай, а поволи, поволи, поки розгорить ся.

Андрусь, той сам, що з хати приніс мене на коркошах і посадив на вуглянній скрині близько огнища, тепер хапає за жердку від міха і починає дуги. У міха з разу якийсь ко-

роткий дух, він іще не набрав ся повітря, не вложив ся до праці; він розфукує вугле, а вогню не скріплює.

— Помалу, Андрусю! Ти, ти, ти, хло, помалу!

— Ще дика баба фукає! — говорить жартуючи Андрусь, і що сили налягає на жердку, щоб набрати в міх як мога більше повітря.

Його згадка про дику бабу проймає мене дрожю.

— Де тота дика баба? — питаю я, Андрусь сьміє ся.

— В місі. Хиба не чуєш, як фукає.

Я прислухую ся — справді фукає.

— Чекай, як я її добре надушу, — говорить Андрусь, — то вона буде стогнати.

— Я не хочу! Не дуси! — скрикую я.

Мені збирає ся на плач. Я не розумію Андрусьового жарту. Моя уява залюднена ма-рами, упрями, страчуками, про які я що вечера слухаю оповідання наших двох служниць, великої Остини й малої Остини, при куделі. Вони згадували нераз і про дику бабу, що сидить у Ділу та курить відтам димами; Андрусь перший помістив її в ковальськiм місі, і від тоді той міх наповняє мене жахом.

— Но-но-но, ти, хло! Не говори дитині дурниць. Не слухай, Івасю, не слухай, у місі нема ніякої дикої баби.

— А щож там так сопе?

— То вітер, синку. Видиш, міх набирає ся вітру, а як його здусити, то дув. Ади, й я так дую!

І батько пару разів дмухає в огонь.

Я успокоюю ся. Огонь розгарає ся. Зразу він немов боязко виховзує ся з поміж вугля синявими язичками. Та дика баба починає дуги дужше; синяві язички в коріню червоніють і вискакують прожогом із глибини вугляної купи. Звільна чорне вугле й собіж набирає червоної краски, полумя сичить і простує ся, робить ся немов вязка блискучих ножів або стріл. Але дика баба вже надула свій шкіряний живіт майже аж до стелі. Андрусь напирє обома руками, грудьми й животом, щоб здушувати жердку в низ. Огняні ножі в низу роблять ся білими; вугля з червоного робить ся золотим, немов прозїрчастим, немов топить ся. Я не можу відірвати очий від того маленького огнища, що не чванить ся сьвітлом і ледво розганяє сутінок невеличкої, деревляної кузнї, та за те плює здоровими іскрами аж під коритовидний, глиною вилїплений та саджею навислий стрїц, і криє в собі велике тепло, велику робучу енергію.

А батько стоїть при ковалі, взяв свій невеличкий, „спряточний“ молоток у руку і кілька разів ударив по ковалі, швидко раз за разом, мов вербель на барабані. Пішов го-

дос по всьому присілку — знак, що в кузн починає ся робота.

Тепер він витягає з під міха ріжні скриньки з усяким зелізем. Тут повизублювані сокири, які треба насталити; ось одна виглядає мов очайдуша з розчерепленою головою — у неї розбитий обух, її прийдець ся зовсім „пересипати“, як каже батько своїм образовим язиком. А онде коло дверей чересло — треба нанадити. Під кузнею в невеличкім піддашку обік точила стоїть пара возових коліс, які принесено до кованя, — тамже лежать і нові зелізані рафи на обручі.

Батько був славний коваль на всі околичні села, особливо його сокири мали велику славу. Ще трицять літ по його смерти один чоловік на другім селі, старий уже, розговоривши ся зо мною та згадавши про батька мовив:

— Ні, нема вже такого коваля. У мене ще й доси його роботи сокира є. То душа не сокира.

Коли батьків вербель, виграний молотом по ковалі, залунав по слободі, починали звичайно сходити ся сусіди. Робота в кузні йшла по найбільше в зимі — літом були лише два короткі сезони: плуговий та серповий — по за те батько відмикав кузню в літі хіба тоді, коли хтось нагодив ся в якоюсь більшою та пильною роботою.

А в зимі господарської роботи мало. Деде в stodолі лопотять ціпи, в сінях хрупотять пили або фуркочуть коливороти крутячи мотузє. Робота не квапна. А в кузані весело. Хто приходив з більшою роботою — чи то воза кувати, чи то сокиру зробити, то не забував узяти за пазуху фляшку горівки. Йшло ся до коваля як у гості, як до сусіди, а не як до ремісника, щоб зробив те що треба, тай бувай здоров, я тебе не знаю, ти мене не знавш. Батько такси ніякої за роботу не мав, „що людьом, то й мені“, а нема готових, то й підожде. Але любив, щоб у кузані було весело, гамірно. При більшій компанії, при веселих розмовах та чарці горілки йому робило ся найліпше. Тай не раз і потрібно більше помічників. Ось хоч би обручі натягати на колеса: три, чотири хлопи хапають за здорові дрючки з зелізними гаками; два иньші та батько третій довгими кліщами несуть розпечений обруч, кладуть його на обода, а ті з дрючками хапають гаками за рафу, опирають кінець дрючка о обід і починають що сили тиснути в низ. Батько хапає великий молот і побиває рафу де треба. Дерево обода за дотиком горячого зеліза де-де пускає полумя, та воно швидко гасне.

— Ну, ну! Ти-ти-ти! — чути батькове приговорюване, перемішуване ударами молота то о рафу, то об обід, та кланцанем гаків, що

тягнуть обруч у різні боки. Потім три, чотири чоловіки хапають такі самі великі молоти і починають в такт молотільників набивати затягнений обруч на обід. Луп-цуп-цуп! Луп-цуп-цуп! — лунає на всю слободу, поки обруч не стане зовсім на своїм місці. Старші господарі очима знавців оглядають колесо, придивляються, чи добре стягнув обруч дзвони, чи вийшла на своє місце кожда спиця, чи міцно стоїть маточина; сей та той підійме здоровецькою рукою колесо в гору, пустить його легко до землі і прислухається до його стуку.

— Колесо як дзвін, — повтаряє один за одним. Найвища похвала ковалеві.

А в кузні дика баба стогне та стогне, огонь у паленищу вже весь білий, а в глибині його щось жевріє, яснїє як золото і пускає подовгасті, розгалужені іскри, так звані зиндри. Се „варить ся“ будуча сокпра. Батько кинув уognище добрі дві пригорщі іонталїв, тих старомодних, ручної роботи іонталїв із кованого залїза, приложив їх вуглем і поставив ще одного чоловіка крім Андруся димати. В батьковій кузні така вже встанова: хто прийде — сиди, говори, дійде до почастунку — і його не минуть, але як треба щось допомогти, то батько без церемонії обертається до нього: „Ти-ти-ти, хло!“ (коли се хтось молодший), або „Кумé-кумé! Ану-но, за молот!“ або до міха! або до чого там треба було. І моя дрі-

бна особа бувала предметом його дбайливости в таких разгах. Коли треба було брати на ковало якесь більше, сильно розпалене зелізо, з якого скакали сильні искри або сарахкотіли біло-зеленковаті зндри, батько все просив когось із присутних ;

— А заступіть но там дитину !

Я дуже бояв ся тих искор, та про те страх любив дивити ся, як вони мов рій огнистих чмелів вилітали з під батькового молота і прискали на всі боки. Особливо в таких разгах, коли треба було зварювати два окремі кусні зеліза в одно. І так коли батько з розтоплених у паленищу тонталів збив одну груду, сю груду по кількоразовім випаленю викував на подовжну, плескату штабку, довгу на півтора пяди а широкоу на три пальці, потім на круглім розі ковала загнув а кінці склепав до купи, наставала найважнійша пора в виробі сокири : зробити добрий, міцний обух і зварити, викувати та насталити лезо. Зігнена груба штаба йшла на ново в огонь, а коли була розігріта до білого, в неформенну діру треба було вбити обушницю — зелізний прилад, на якому мав формувати ся отвір у обусі сокири. На тій обушниці батько виковував обух дуже старанно ; його обухи ніколи не тріскали й не розвалювались, а се у господарської сокири, що часто служить і за довбню, дуже велика чеснота. Разом з обушницею йшла сокира знов

у огонь, але в яким виді! Місце, де оба кінці штаби сходилися разом і де мало повстати лезо, було геть обліплене рідко розведеною глиною — се мало причинятися до зварення заліза. Покладену в огонь сокиру батько старанно, як дитину, прикривав горючим, а потім іще свіжим углем, а те вугле скроплював іще водою, в якій також була рідко розведена глина — се на те, щоб давало ліпший „гвиц“. І дика баба починала стогнати що сили. Доти, доки з огнища зі звичайними вуглевими искрами не починали вириватися ярко-білі зиндри. Ні, ще не доти! Аж коли ті зиндри починали густими роями „сарахтіти“ з огнища, тоді був знак, що залізо зварене досить. Батько звільна брав кліщами розпалене залізо, обгрібав його молотком із вугля й розтопленої глини, клав на ковалі і робив кілька легких ударів своїм молотком. Сі удари все мали для мене якийсь чар таємничости: хоч які були легкі, а про те за кожним ударом сарахтіли та розскакувались на цілу кузню великі рої зиндер. І хоч я звичайно в таких хвилях сидів на своїм підвишеному місці заслонений від ковала плечима якогось дужого „нанашка“, то про те мої очі з безпечною сховку бігали всюди по кузні, слідили за кожною зиндрою, а рівночасно не змигали й з того заліза, що під ударами батькового молотка прибирало чим раз виразнішу форму. А надавши м'ягкому залізу таку форму,

як йому було треба, батько моргав на присутніх, особливо молодших і приговорював:

— Ти-ти, хло! Ану за молоти! Ану живо!

Два чоловіки хапали здоровенні молоти і били в такт по залізу. Луп-цуп-цуп! Луп-цуп-цуп! — лунали удари трьох молотів. Малий батьків тоненько, а два інші грубо, загарливо, мов сердито.

Лезо було зварене; та тепер починала ся батькова детальна робота: знов над обухом, поки не дійшло до того, що можна було ви-няти обушницю, а потім над лезом та над вістрем. Батько кував та перековував кожду часть по кілька разів, дбаючи не лише про форму, але особливо про те, щоб залізо було рівно та туго вироблене, щоб ніде не було скази ані задирки, щоб сокира виглядала „мов вилита“.

В кузні йдуть розмови. Сусіди розповідають сільські новини: хто що чув у громадськім уряді, що бачив на торзі в Дрогобичи, що розповідав мандрований жебручий дід. Найбільше розмови про Борислав, про ями та закоми: в ту пору розпочинало ся видобуванє нафти і воску на більший розмір. Тисячі Жидів ішли до Борислава, видурювали за що будь шматочки ґрунту від селян і починали рити „дучки“. В сусідніх селах почав зароджувати ся тип „ріпника“: звичайно парубки, не лише бідні, а й заможнійші, „ворохобили ся на чорну

сорочку й білий хліб“, — так характеризувала селянська поговорка життя ріпника — перший прояв промислово-капіталістичних порядків у тім тихім доси, патріархальнім закутку.

До нашої кузнї доходили лише деякі, сказати-б, каламутні бульки того нового явища. Сього тижня в ямах загигло пять хлопа, а оноді в одній ямі задусило трьох, а сей або той упав з кибля і роздерся на городженій кішницї, що служила замісь цямбрини в тих крайне примітивно будованих ямах. Се була одна постійна тема оповідань. А друга тема: сей Бориславець пішов з торбами, той розпився, того, кажуть, Жиди підпоїли та п'яного пхнули до ями. І далі йшли безконечні, уривані оповідання про шахрайства Жидів, про п'ятики ріпників, про їх добрі зарібки і марнованє заробленого гроша, про вибухи кипячки в закопах на пятім, десятім, дванацятім сяжні.

Я слухав тих оповідань як фантастичних казок про далекі, зачаровані краї. Борислав з його страховищами, дикими жартами та дикими скоками фортуни, з його дивним промислом, дивним способом праці та дивним народом заповнював мою фантазію. Наша слобода лежала далеко від гостинця; від нас ніхто не ходив ані не їздив до Борислава, але наслухавши са в зимі в кузнї оповідань про нього я постановив собі зараз на весні не пожалувати ніг, побігти на гостинець і визирати там

доти, доки не побачу ріпників; що з дальших, біднійших сіл ішли там гостинцем до Борислава або вертали відтам у суботу до дому. Та моя цікавість була заспокоєна швидше: ще в зимі батько взяв мене одного понеділка до Дрогобича і тут я побачив цілі юрби ріпників і цілі куни Жидів, що кожного селянина, який їм по одязі видавав ся Бориславцем, запитували:

— Газдо, газдо! Ви з Борислава? А маєте закови на продаж?

Батько не радо слухав тих оповідань про Борислав. Він так зжив ся зі старими порядками сільського життя, що в тім новім бориславськім розгардіяші чув щось нове, вороже до теперішньому життю. Він не давав по собі пізнати того, не осуджував і не обурював ся, як дехто з завзятих прихильників старосьвіччини, але коли вичерпав ся запас новин, радо звертав розмову на пннші, переважно моральні теми. Батько, пильний і тямучий робітник, любив кпити собі з дармоїдів та фушерів, з роззяв та галапасів. На потвердженє своїх загальних уваг він любив наводити коротенькі оповіданя та притчі, звичайно на тлі ковальського ремесла. Тут у кузнї я чув уперве такі оповіданя, як оте про хлопця, що його батько привів до коваля на науку та боячись, щоб „дитина не попеклась або щоб искра не випекла їй ока“ просив коваля, щоб умістив його сна в коші прибитім на стїну. „Воно, мовляв, буде

придивляти ся до всього тай так навчить ся“. Хлопець „учив ся“ таким робом сім літ, а вернувши до батька замісь леміша зробив пшик.

Раз зведена на дорогу загальних тем та оповідань розмова йшла живо. Охочих слухати було багато, та були між нашими сусідами й незвичайні майстри оповідачі. Сипались анекдоти, спомини з давнійших літ, про Кошуцьку війну, про тісні роки, про мандрівки наших селян на Поділє в службу або на Покуте та на Буковину за кукурувою. Особисті пригоди переплітали ся з короткими та меткими характеристиками людей — Подолян, Гуцулів, Бойків — та місцевостей: Коломиї, Городенки, Садогори, Черновець.

Та ось сокира готова. Ще раз розпікає її батько, але лиш до червоного, і потім застромлює вістрем на два пальці в холодну воду — вона гартуєть ся. А потім на шрубстак із нею та під пильник, щоб обгладити, а на решті на точило, щоб наострити — і готова невідлучна товаришка селянина чи то в лісі, чи при плузі, чи при фірманці, всюди, де треба „окріши рукам“. Коваль радісно глядить на своє діло, любує ся ним кілька хвилин, а потім дає в руку сусідам. І мандрує нова сокира з рук до рук. Кождий обзирає обух, пальцем пробує, чи остре вістря, обзирає лезо, чи гаразд виклепане, все обзирає, немов би се була його власна сокира.

— Ну, тота подовжить! — каже один.

— Мені би тоті дубики тепер, що вона їх вирубає! — зітхає другий.

Щасливий властитель нової сокири дивить ся на неї з гордощами, з любовю. Він бачив, як її робили від самої першої хвилі, від коли вона була ще пригорщею старих гонталів. Він помагав дуги міхом, бити молотом при її робленю, — вона, значить, по часті й його власне діло. Він весело дякує ковалеві, добуває з торби плескату півквартівку з горілкою. Батько велить із хати принести чарку, бохонець хліба, пів плесканки сира на деревляній тарілці — і починаєть ся частованє, „обливане“ нової сокири.

Батько випиває чарку горілки, закусує і бере ся до нової роботи; решта товариства частує ся, гуторить, жартує. Сей марить на яві: як би мені дві-три сотки, то я би те й те зробив та показав! Другий числить, кільки гроший у остатнім році перейшло через його руки.

— Дванацять десяток — бігме кумочку, дванацять десяток як один крейцар! Яка би то пара воликів була! А так що! Як в пальці тріє. Ні чоловік в'їв, ні впив, ні красно входив, лиш дідьчій матери годив.

— А вам, куме Марку, — обертає ся один до нашого проєтодушного сусіди, — як би вам так дванацять десяточок тепер, що би ви зробили?

— Я-я-я, — заикаєть ся Марко, — вже би-би-би я зна-на-нав, де їх сховати.

— Певно завинули би в шматину, та за-пхали де під стріху! — жартує де-хто. Марко не силкує ся реплікувати, тільки хитає головою, мовляв: жартуйте здорови, а я своє знаю!

Иньші радять ся про свої хатні справи: у того корова положила ся, там дитина кашлає; иньший хвалить ся, що вчора з полукіпка пшениці намолотив пять чверток. Обмови, осуджування неприсутних батько не терпів і коли кому заганяв ся язик у той бік, умів зручним зворотом або притинком збити його з дороги, а молодшого бувало й по просту покартає: „Не пхай носа до чужого прося!“ Так само не любив батько нічого сороміцького в розмові: сам він і при ньому вся компанія все держала ся в межах приличности, звісно, такої, яку можуть допустити собі чесні, статочні господарі. З жінок деколи жартовано, а батько любив оповідати звісну притчу про дівку-скуску на доказ, що „жіноча натура й невинного веде до гріха“.

— Бо то раз жив один отець зі своїм сином у лісі двадцять літ. Хлопець так і виріс у лісі, не видівши живого духа крім свого вітця. А як минуло двадцять літ, каже отець:

— Ну, сину, підемо троха в сьвіт подивити ся, як там люде жиють.

А син каже: — Добре, тату!

Пішли. Приходять до села, а на краю села кузня. Вступили вони до кузнї, посїдали, син дивить ся на ковальову роботу, а далї каже татови :

— Тату, може би й я поробив троха ?

— Добре, синку, пороби.

Парубок приступає до огню, де власне грїло ся зелїзо, але не бере клїщів, тїлько хачає розпечене зелїзо просто в руку, кладе на ковало тай кує, а зелїзо не пече його анї дрібки.

Коваль витріщив очи на такого челядника, а батько нічого, лише каже синові :

— Ну, що, сину, добре робота йде ?

— Добре, тату.

— Як схочеш, то можеш тут лишити ся. Але перед тим ходїмо ще троха далї, бо ми ще дуже мало сьвіта видїли.

Добре. Пішли далї селом, а на вулицї пострічала ся їм дївка. Син став, дивить ся — що то, ще не видїв такого, а далї питає :

— Тату, а то що таке ?

— То, синопьку, скуска, — каже старий.

А у сина аж очи розгарають ся.

— Ей тату, як би то ми в лісі мали таку скуску !

Пізнав старий, що в хлопцеві кров заговорила тай каже :

— Ну, годї, сину ! Будемо вертати до дому.

Вертають. Прийшли знов до кузні, а старий каже до сина:

— А що, сину, може хочеш іще троха покувати?

— Добре, тату, — каже син.

Тай знов по своєму: йде до огню, а там залізо розпечене. Він хап рукою за залізо. Ей, як не крикне, як не хопить руку назад! А долоня вся міхуром стала. Обпik до чиста. А старий каже:

— Видиш, сину, то за те, що ти тої скуски захотів.

Тай забрались оба і пішли назад до ліса.

Батько оповідав сю притчу жартом. Аскетизм, що лежить у її основі, був зовсім чужий його вдачі. Навпаки, все і всюди він був чоловік товариський, громадський. „З людьми і для людей“, се була девіза його життя. І доси тямлю, яке велике вражінє зробило на мене його оповіданє про того сьвятого, що просив Бога, щоб його увільнив від людської любови.

— То ще за давних часів було, як жив один славний доктор. Він багато помагав людям, а Бог дав йому таку ласку, що всі люде любили його. Ну, так до нього липли, як мухи до меду. Куди обернув ся, куди поступив ся, всюди в нього були приятелі, а з ким лиш раз заговорив, той був би за нього і в огонь скочив. Аж раз ідучи лісом здивав діда, зовсім

голового, оброслого волосем від ніг до голови, як молив ся в якійсь печері.

— Що тут робиш діду? — питає лікарь.

— Богу служу, — каже дід.

— Як же-ж ти йому служиш?

— А бачиш: я відкинув усьо сьвітове, відцурав ся всього і молю ся та оплакую свої гріхи.

— А не ліпше би ти служив Богу, як би був лишив ся в сьвіті та працював для людий?

— Не можна разом служити Богу й мамоні, — відповів дід. — Люде й їх усї гризоти, турботи та заходи, то мамона. Хто кому служить, від того нехай і платні жде. Я служу Богу і Бог мені відплатить, а хто служить людем, то чим йому відплатять люде в день страшного суду?

На тім вони розійшли ся: старий лишив ся в лісі, а лікарь пішов до свого діла. Але від тоді як зачав міркувати над дідовими словами, як зачав думати, то нарешті дійшов до того, що зненавидів людий і захотів і собіж відчужити ся від них. Утік у ліс, але люде знайшли його, о коли він не хотів вертати до міста, то вони захотіли жити з ним у лісі. Він знов утік від них, і знов його знайшли. Він сховав ся в якусь недоступну нетру — і там його знайшли; поплив на море і велів себе покинути на якійсь пустій скалі серед

води, — і там люде віднайшли його і липли до нього по давному. Тоді він почав молити ся Богу: — Господи, дай мені таку слабість, аби мене всі люде бояли ся, аби перестали липнути до мене!

Як зачав молити ся, як зачав Бога просити, так нарешті Пан Біг зіслав на нього таку слабість. що зачав собою бити до землі, розщипати, піну точити, ричати не своїм голосом, так що всі люде його пуджали ся і втікали від нього. А він при кождім таким нападі все бачив чортів, що його торгають розпеченими кліщами, тягнуть до себе зелізними гаками, бють зелізними палицями, а все кричать:

— Ходи до нас! Ходи до нас!

Так він мучив ся цілих дванацять літ, але вже не тікав у лісах та в дебрі. Тепер його душа тягла до людий, але люде тікали від нього. Він ходив по містах та селах, просив притулку, але тота хороба зробила його таким страшним, що ніхто не хотів його приймати під свою стріху. Як де ввійшов межі купу людий, то всі розбігали ся; навіть до церкви не міг війти, бо всі втікали відтам, де він появил ся, то його потім не пускали. Нарешті по дванацятьох роках чує голос:

— Валентий! Валентий!

Він обзиває ся: — Хто мене кличе?

А голос каже: — А що, солодко жити чоловікови без людської любови?

А він каже: — Господи, я согршив. Дай мені смерть, най довше не караю ся.

А голос каже: — А видиш! Хто людям служить, той мені служить. Я сотворив чоловіка для людей і тільки з людьми і через людей він може бути щасливий. Як би я був хотів, щоб він сам собі і через себе був щасливий, я був би зробив його каменем. Як би я був хотів, щоб він тільки мені самому служив, я був би зробив його ангелом. А так я дав чоловікови найбільший дар — любов до людей, і тільки тою дорогою він може дійти до мене. А ти хотів бути мудрійший і йти навправці, тай зайшов у дебру, де сидять тоті з кліщами та з зелізними палицями. Ну, та тепер досить твоєї покути. За те, що ти вперед служив людям і ратував їх, я беру тебе до себе, а твою слабість лишу людям на памятку: най перемагають свій страх і відразу і вчать ся любити та ратувати одні одних навіть у таких страшнім стані.

— І лікарь Валентій — кінчив батько, — зробив ся съвятим, а його слабість і доси ходить по людях. А хто ратує та дозирає хорого на ту слабість, той має ласку в Пана Бога.

Сорок лїт минуло від тої пори, як у невеличкій деревляній кузнї в нашій слободі останній раз лунав ковальський вербель, відіграний батьковою рукою молотом по ковалі. Скільки змінило ся за той час! Не лише з ку-

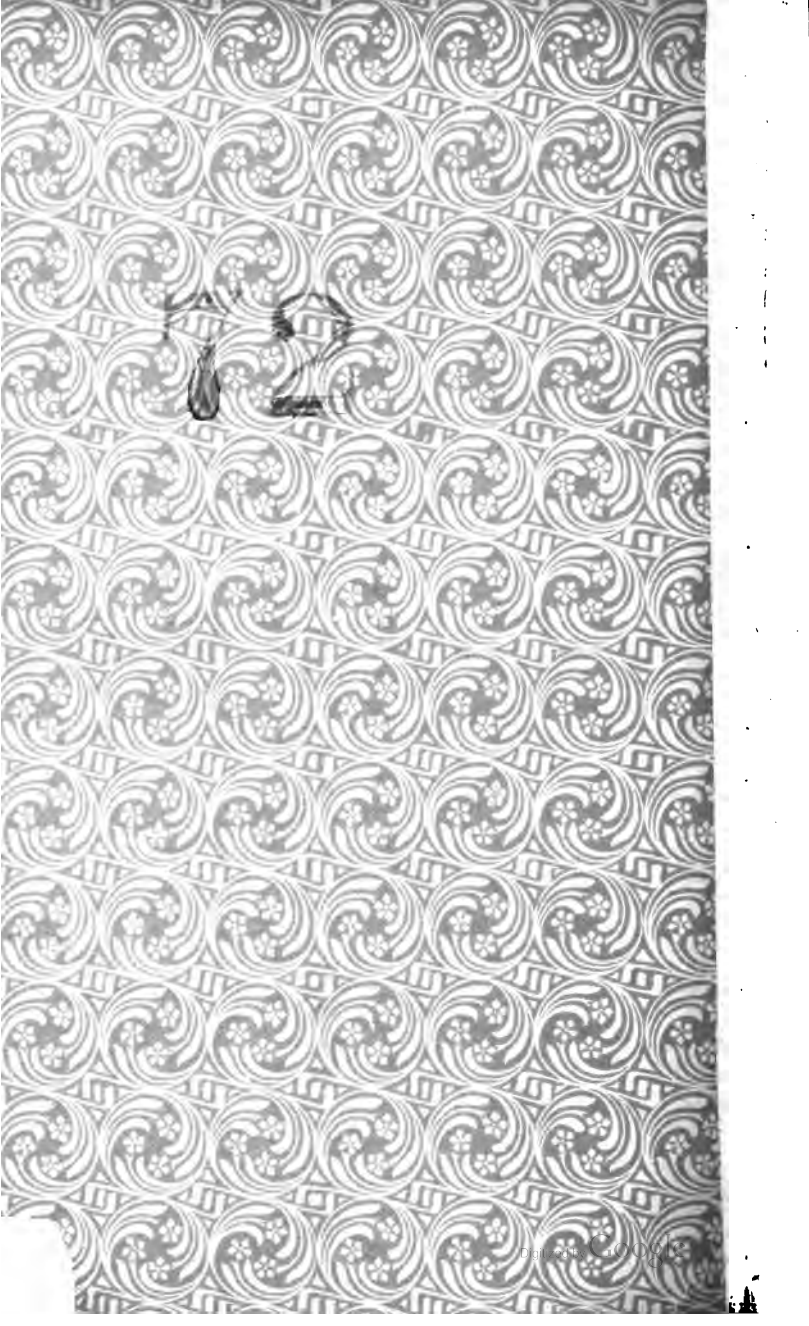
знi, але майже з усього, що було тоді основою тихого, патріархального життя в нашiм закутку, не лишило ся майже ані слiду. З тодішньої веселої компанії, що гуторила докола ковальського варстату, димала мiхом, натягала обручi на колеса, завзято гримала молотом по розпеченiм зелiзi, та сипала веселими анекдотами при чарцi горiлки, нема мабуть нiкого вже мiж живими. А тодішню веселiсть та жвавiсть у многих iз них погасила доля ще далеко перед iх смертю. I певно в ту пору нiхто з них не думав, що та кузня i та компанiя в нiй i той її дружний, радiсний настрiй лишать ся живими та незатертими в душі маленького, рудоволосого хлопчини, що босий, у одній сорочцi сидiв у кутi коло огнища i якого дбайливий батько вiд часу до часу просив заступити вiд скачучих искор.

На днi моїх споминiв i доси горить той маленький, але мiцний огонь. У ньому проливають ся синi, червонi та золото-бiлi промiнi, жеврiв мов розтоплене вуглє i ярить ся в його глибинi щось iще бiлiйше, промiняєте, вiдки раз по разу сарахкотять гилькастi зиндри. Се огонь у кузнi моїого батька. I менi здаєть ся, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрiвку життя. I що вiн не погас i доси.

Криворiвня 24. липня 1902.

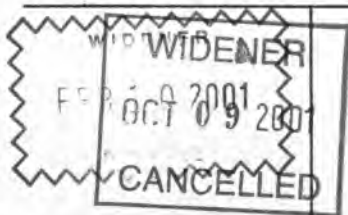

The borrower must return this item on or before the last date stamped below. If another user places a recall for this item, the borrower will be notified of the need for an earlier return.

*Non-receipt of overdue notices does **not** exempt the borrower from overdue fines.*

Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 617-495-2413

Please handle with care.
Thank you for helping to preserve
special collections at Harvard.

